

FACULTEIT
RECHTSGELEERDHEID

De impact van detentie op de familie van gedetineerden en hun toekomstperspectief

Masterproef neergelegd tot het behalen van
de graad van Master in de criminologische wetenschappen
door (00904047) **Nelle Willem**

Academiejaar 2012-2013

Promotor :

Prof. dr. Vander Beken Tom

Commissarissen :

Vanhaelemesch Delphine
D'Huyvetter Eline

Verklaring inzake toegankelijkheid van de masterproef criminologische wetenschappen

Ondergetekende,

Willem Nelle (00904047)

geeft hierbij aan derden,

zijnde andere personen dan de promotor (en eventuele co-promotor), de commissarissen of leden van de examencommissie van de master in de criminologische wetenschappen,

[de toelating] ~~[geen toelating]~~

om deze masterproef in te zien, deze geheel of gedeeltelijk te kopiëren of er, indien beschikbaar, een elektronische kopie van te bekomen, waarbij deze derden er uiteraard slechts zullen kunnen naar verwijzen of uit citeren mits zij correct en volledig de bron vermelden.

Deze verklaring wordt in zoveel exemplaren opgemaakt als het aantal exemplaren waarin de masterproef moet worden ingediend, en dient in elk van die exemplaren ingebonden onmiddellijk na het titelblad.

Datum:

Handtekening:

Trefwoorden

Detentie

Gedetineerden

Impact

Naastbestaanden

Kwalitatief

Woord vooraf

Deze masterproef werd geschreven in het kader van de Masteropleiding in de Criminologische Wetenschappen aan de Universiteit Gent en vormt het sluitstuk van vier boeiende jaren.

Alvorens met de eigenlijke masterproef aan te vangen had ik graag een aantal personen vermeld. In de eerste plaats wil ik mijn promotor, prof. dr. Tom Vander Beken bedanken, omdat hij bereid was deze masterproef te begeleiden.

Het grootste deel van mijn dank gaat uit naar mijn ouders, voor de morele en financiële steun die ik ontvangen heb om deze vierjarige opleiding tot een goed einde te kunnen brengen. Ook mijn zussen, Sanne, Jotte, Wisse, Rubbe, mijn broer Seppe en mijn vriend Ruben wil ik bedanken om een grote bron van steun te zijn. Hun onvoorwaardelijke hulp en steun hebben de voltooiing van deze opleiding mede mogelijk gemaakt.

Als laatste wil ik via deze weg de respondenten bedanken die hebben meegewerkt aan het onderzoek. Voor hen was het zeker geen vanzelfsprekende opdracht, waardoor ik hen eens extra wil vermelden. Ook wil ik de medewerkers van het Justitieel Welzijnswerk van Brugge een dankwoordje bezorgen om mij te begeleiden in mijn zoektocht naar de potentiële respondenten.

Inhoudstafel

Toegankelijkheidsformulier	I
Trefwoorden	II
Woord vooraf	III
Inhoudstafel	IV
Inleiding	1
1. De impact van detentie	8
1.1. Psychologische gevolgen	8
1.2. Gevolgen voor de algemene gezondheid	10
1.3. Financiële gevolgen	11
1.4. Gevolgen op sociaal vlak	11
1.5. Gevolgen voor het seksleven	12
1.6. Conclusie	13
2. De impact van detentie: de verborgen slachtoffers	14
2.1. De familie als een sociaal systeem	14
2.2. Gevolgen voor de familieleden van gedetineerden	15
2.2.1. Financiële gevolgen	16
2.2.2. Sociale gevolgen	18
2.2.2.1. Stigmatisering	18
2.2.2.2. Isolatie	19
2.2.2.3. Relationele gevolgen	20
2.2.3. Emotionele gevolgen	21
2.2.4. Gevolgen voor de gezondheid	22
2.2.5. Gevolgen voor kinderen	23
2.2.6. Positieve gevolgen	24

2.3.	Hoe omgaan met de detentiesituatie?	25
2.3.1.	De verschillende fases van de detentie	25
2.3.2.	Het gevangenisbezoek	26
3.	Vrijkomen	28
3.1.	Inleiding	28
3.2.	Obstakels	29
3.2.1.	Obstakels voor de gedetineerde	29
3.2.2.	Obstakels voor de familie	30
3.3.	Risico op recidive	31
3.4.	De familiale banden	32
3.4.1.	De transformatie van relaties	32
3.4.2.	De relaties heropbouwen	33
3.4.3.	Hoe?	34
3.5.	Succesvolle programma's	35
3.6.	Copingmechanismen	36
3.7.	Wat verwacht de gevangene zelf?	36
4.	Kwalitatief onderzoek naar de impact van detentie op de familie van gedetineerden en hun toekomstperspectief	38
4.1.	Inleiding	38
4.2.	Populatie	38
4.2.1.	Procedure	39
4.2.2.	Uitval	40
4.2.3.	Kenmerken van de respondenten	40
4.3.	Methodologie	40
4.3.1.	Gegevensverzameling	40
4.3.2.	Setting	41
4.3.3.	Informed consent	42
4.3.4.	Voordelen	42

4.3.5.	Kwaliteit van de gegevens	43
4.3.6.	Beperkingen	43
4.4.	Resultaten	44
4.4.1.	Financiële gevolgen	44
4.4.2.	Sociale gevolgen	46
4.4.3.	Emotionele gevolgen	51
4.4.4.	Gevolgen op vlak van gezondheid	52
4.4.5.	Bezoek	53
4.4.6.	Frustraties	55
4.4.7.	Positieve gevolgen	61
4.4.8.	Toekomstperspectief	62
4.4.8.1.	Korte termijn	62
4.4.8.2.	Lange termijn	62
5.	Conclusie & aanbevelingen	66
6.	Bibliografie	70

Inleiding

In deze masterproef zal nagegaan worden hoe de gevangenschap het leven van de familieleden van gedetineerden beïnvloedt. Alvorens met de uiteenzetting hiervan aan te vangen, wordt eerst stilgestaan bij de keuze van het onderwerp, de relevantie van dit onderzoek, de probleem- en doelstelling van het onderzoek, de onderzoeksmethodologie en tenslotte wordt een overzicht van de gevolgde structuur gegeven.

Motivatie van de onderwerpskeuze

De detentie is een zeer ruim thema dat op veel wetenschappelijke, politieke en media-aandacht kan rekenen. Maar vaak blijft de aandacht voor deze problematiek binnen de gevangensismuren en wordt niet gekeken naar welke impact de gevangenschap heeft op de buitenwereld.¹ Hierdoor wordt een eenzijdig beeld overgebracht naar de algemene bevolking en wordt vaak vergeten dat de detentie een grote levensverandering kan betekenen voor de familie en vrienden van de gedetineerde.

Het doel van de detentie is ten eerste om de dader te straffen, niet de familieleden en vrienden. Maar toch ervaren zij deze grote verandering in hun leven vaak op een negatieve manier en zien ze het vaak ook als een straf voor hen zelf.² Het is voor de gevangene en voor de naastbestaanden belangrijk dat de familieleden dicht betrokken blijven in het leven van de gevangene met het oog op een succesvolle rehabilitatie en re-integratie.³

Vandaag telt België ruim meer dan 11 000 gedetineerden. De populatie van familieleden die te maken krijgen met de detentiesituatie is een veelvoud van dit getal. De exacte vermenigvuldigingscoëfficiënt om dit te berekenen is onmogelijk te kennen, waardoor deze bevolkingsgroep grotendeels verborgen blijft.⁴

Na een bezoek aan het Penitentiair Complex van Brugge in het kader van de opleiding

¹ Naser, D. L., Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review* 7(2): 20-31.

² Cunningham, A. (2001). Forgotten families: The impacts of imprisonment, *Family Matters*, 59: 35-38.

³ Klein, S. R., Bartholomew, G.S. en Hibbert, J. (2002). Inmate family functioning, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(1): 95-111.

⁴ FOD Economie – Statistics Belgium (2012). Geraadpleegd op 18 april via <http://statbel.fgov.be/>.

Criminologische Wetenschappen, werd bij deze problematiek stilgestaan. Er werd beseft dat elke gevangene die opgesloten zit, onderdeel uitmaakt van een bredere familie. Er werd al snel afgevraagd hoe deze familieleden met deze ingrijpende situatie omgaan. Daarom werd er gekozen om in het kader van deze masterproef zelf te onderzoeken welke impact de detentie van een familielid heeft op iemands leven.

Criminologische relevantie

Criminologisch onderzoek naar de impact van de detentie op de familieleden van gedetineerden is uitermate relevant en dit om vier verschillende redenen. Ten eerste is het op vlak van de etiologische criminologie interessant om de invloed van de familie te betrekken om na te gaan welke rol de familie kan spelen in de verklaringsmodellen voor het plegen van criminaliteit. Ten tweede kan men stellen dat de familieleden van gedetineerden tot de groep van slachtoffers behoren. Zij ervaren veel nadelen van de gevangenschap zonder zelf de wet te hebben overtreden. In de huidige maatschappij krijgen slachtoffers van misdaden een steeds grotere inspraak, waardoor de familie van gedetineerden logischerwijze ook zeggenschap zou moeten krijgen in het strafrechtelijk systeem. Vervolgens is dit onderzoek ook relevant doordat het vaststaat dat indien de gedetineerde de band met zijn familieleden weet te behouden, dit de re-integratiekansen sterk verhoogt en er ook minder risico is op recidive. Ten vierde is het belangrijk om de ideeën en opinies over justitie en het gevangenisstelsel van de familieleden in kaart te brengen, doordat deze vaak negatief beïnvloed worden door het gedetineerde familielid.⁵

Daarnaast is de praktische relevantie van het onderzoek ook belangrijk. De resultaten en conclusies kunnen van nut zijn voor het Justitieel Welzijnswerk in België. Door de nieuwe kennis uit de interviews kan er door de welzijnswerkers nog meer ingespeeld worden op de bedenkingen en noden van mensen die te kampen krijgen met een gevangenschap. Hierdoor kunnen de negatieve effecten deels opgevangen worden door bepaalde hulpprogramma's aan te reiken.

Het is ook relevant voor academici om dit onderzoek op grote schaal uit te voeren, waardoor de politieke wereld op basis van de bevindingen rekening kan houden met deze negatieve gevolgen voor de familieleden van gevangenen. Op deze manier kan het beleid op federaal en lokaal niveau

⁵ Kiser, G.C. (1991). Female inmates and their families, *Federal Probation*, 55(3): 56-63.

maatregelen nemen om het gevangenisstelsel hieraan aan te passen en de marginalisering van deze doelgroep binnen de gemeenschap tegen te gaan.⁶

Ook voor de respondenten zelf blijkt dat dit onderzoek voor hen een praktische relevantie bevat. Voor hen was het een manier om over de situatie te kunnen praten op volledig anonieme basis. Na de interviews voelden ze zich opgelucht omdat ze eens konden praten over hun ervaring, in plaats van tegen iedereen te moeten zwijgen omwille van het taboe heerst over de gevangenschap.

Probleem- en doelstelling

Het doel van deze masterproef is om tegemoet te komen aan de hierboven vermeld lacunes en een dieper inzicht te verkrijgen in de leefwereld van personen die in hun leven te maken krijgen met een gevangenisstraf. De focus ligt niet zoals de meeste onderzoeken op de beleving van de gedetineerde zelf, maar op de ervaringen van de familieleden buiten de gevangenisstraf: welke impact de gevangenschap nalaat op hun leven, hoe ze hiermee omgaan en hoe ze de nabije en verre toekomst voor zich zien. De doelstelling is om deze gevolgen zo accuraat en gedetailleerd mogelijk in kaart te brengen op een louter beschrijvende manier. Het doel op langere termijn is dat deze problematiek meer academische aandacht krijgt, waardoor verder onderzoek zal uitgevoerd worden.

De centrale vraagstelling luidt dan ook: 'wat is de impact van de detentie op de familieleden van gedetineerden en wat is hun toekomstperspectief? Om deze vraag optimaal te kunnen beantwoorden en de doelstelling te bereiken werd 'de impact' uiteengehaald in vijf verschillende dimensies: de sociale gevolgen, de financiële gevolgen, de emotionele gevolgen, gevolgen op het vlak van de gezondheid en hun visie op de toekomst. Om een accurate beschrijving van deze dimensies te bekomen werden een aantal richtinggevende onderzoeksvragen gehanteerd. Deze centrale vragen werden afgeleid uit de wetenschappelijke literatuur. Ze klinken als volgt:

1) Wat zijn de sociale gevolgen van de detentiesituatie op de familie van gedetineerden?

Is er iets veranderd in de omgang met vrienden en andere familieleden? Zijn er veranderingen vast te stellen in de relatie met de gedetineerde?⁷ Is er een andere

⁶ Jennings-Pinkerton, L. (2008). A voice and a helping hand: An exploration of support organizations for older inmates and their families, *Gerontologist*, 48: 213.

⁷ Ibid.

vrijtijdsbesteding sinds de gevangenschap? Gaat men vaak op bezoek in de gevangenis? Hoe verloopt dit gevangenisbezoek? Is er buiten het bezoek vaak contact (via email, telefoon, briefwisseling)?⁸ Hebben de familieleden de indruk dat zij een bepaald etiket opgeplakt krijgen vanwege de samenleving?⁹ Ervaren zij enige vorm van stigmatisering?¹⁰

2) Wat zijn de financiële gevolgen van de detentiesituatie op de familie van gedetineerden?

Wordt er van hen verwacht dat ze bijdragen in de materiële behoeften van de gedetineerde? In welke mate?¹¹ Ervaren zij extra financiële gevolgen als gevolg van de gevangenisbezoeken (vb. vervoerskosten) of van andere manieren om het contact te behouden?¹² Is er door de detentiesituatie een belangrijke bron van inkomen weggevallen? Is men afhankelijk geworden van enige vorm van bijstand? Zijn er door de detentie van het familielid schulden ontstaan?¹³

3) Wat zijn de emotionele gevolgen van de detentiesituatie op de familie van gedetineerden?

Is er schaamte in het spel wanneer het familielid ter sprake komt? Schrijft men zichzelf enige schuld toe? ¹⁴ Ervaart men door de detentie een verhoogde stress? Kan men spreken van een depressief gevoel ten gevolge van de detentiesituatie? Of een andere psychologisch probleem?¹⁵ Heerst er een bepaalde mate van uitzichtloosheid? Of kan men de toekomst enigszins positief bekijken? Is er frustratie in het spel? Tegenover wie (tegenover zichzelf, justitie, het familielid of de situatie)?¹⁶

4) Wat zijn de gevolgen van de detentiesituatie voor de gezondheid van de familie van gedetineerden?

Gebruikt de persoon een bepaalde soort van medicatie sinds de gevangenschap? Is door de

⁸ Naser, D. L., Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review*, 7(2): 20-31.

⁹ Jennings-Pinkerton, L. (2008). A voice and a helping hand: An exploration of support organizations for older inmates and their families, *Gerontologist*, 48: 213.

¹⁰ Cunningham, A. (2001). Forgotten families: The impacts of imprisonment, *Family Matters*, 59: 35-38.

¹¹ Kiser, G. C. (1991). Female inmates and their families, *Federal Probation*, 55(3): 56-63.

¹² Naser, D. L. en Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review*, 7(2): 20-31.

¹³ Ensminger, M. E., Green, K.M., Juon, H.S. en Robertson, J.A. (2006). Impact of adult sons' incarceration on African American mothers' psychological distress, *Journal of Marriage and Family*, 68(2): 430-441.

¹⁴ Arditti, J. A. (2002). Families and incarceration: An ecological approach, *Families in Society - The Journal of Contemporary Human Services*, 86(2): 251-260.

¹⁵ Ensminger, M. E., Green, K.M., Juon, H.S. en Robertson, J.A. (2006). Impact of adult sons' incarceration on African American mothers' psychological distress, *Journal of Marriage and Family*, 68(2): 430-441.

¹⁶ Klein, S. R., Bartholomew, G.S. en Hibbert, J. (2002). Inmate family functioning, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(1): 95-111.

detentiesituatie het middelengebruik (alcohol of drugs) begonnen of toegenomen als een soort van copingmechanisme?¹⁷ Zijn er bepaalde lichamelijke klachten de kop komen opsteken (hartklachten, hoge bloeddruk, slapeloosheid, futloosheid,...)?¹⁸

5) Wat is het toekomstperspectief van de familieleden van gedetineerden?

Wat zal op korte termijn gebeuren? Berust men in de situatie zoals die nu is of zullen er dingen ondernomen worden? Wat zal er op lange termijn gebeuren wanneer de gedetineerde vrijkomt? Zal dit dan terug een impact hebben op de sociale, financiële, emotionele en gezondheidstoestand?

Gehanteerde onderzoeksmethode

In het kader van deze masterproef werd gekozen voor een empirisch onderzoek aan de hand van een kwalitatieve strategie. Kwalitatief onderzoek is open en flexibel. Op deze manier kunnen, in tegenstelling tot kwantitatief onderzoek, onvoorziene en ongeplande gebeurtenissen en verschijnselen in de data opgenomen worden.¹⁹ Het kwalitatief onderzoeksdesign werd ook gekozen omdat er in het kader van de masterproef gestreefd wordt om inzicht te krijgen in de leefwereld van de respondenten en deze in de breedte te beschrijven. Het is de bedoeling dat zij vooral aan het woord komen in hun alledaagse setting, zonder al te veel inmenging van de interviewer, waardoor de lezer zich kan inleven in de wereld van de respondenten.²⁰ Er werd vooral geluisterd naar de geïnterviewden waarna hun uitspraken, maar ook de non-verbale taal, geanalyseerd werd.²¹

Er werd dus naar kennis gezocht in de diepte, en niet in de breedte. Dit werd gerealiseerd aan de hand van een belevingsonderzoek. Dit wil zeggen, het emotioneel functioneren van de familieleden in kaart brengen. Hun leefwereld werd onderzocht aan de hand van halfgestructureerde diepte-interviews. Er werd gekozen om de familie in de eerste graad (de ouders) en in de tweede graad (broers, zussen, oma's en opa's) te interviewen. Ook de partners of echtgenoten worden in dit onderzoek betrokken. Om pragmatische redenen werd gekozen om geen kinderen of kleinkinderen

¹⁷ Naser, D. L. en Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review*, 7(2): 20-31

¹⁸ Ensminger, M. E., Green, K.M., Juon, H.S. en Robertson, J.A. (2006). Impact of adult sons' incarceration on African American mothers' psychological distress, *Journal of Marriage and Family*, 68(2): 430-441.

¹⁹ Maso, I. en Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*, Amsterdam, Boom, 146.

²⁰ Billiet, J. en Waage, H. (eds.) (2010). *Een samenleving onderzocht: Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*, Antwerpen, De Boeck, 390.

²¹ Decorte, T. en Zaitch, D. (red.) (2010). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven, Acco, 574.

te interviewen.

Gevolgde structuur

Deze masterproef is opgebouwd uit vijf hoofdstukken.

In het eerste hoofdstuk wordt beknopt beschreven wat de gevolgen zijn van de detentiesituatie voor de gedetineerde zelf. De negatieve impact van de gevangenschap komt tot uiting op psychologisch vlak, op het domein van de gezondheid, op vlak van de arbeidskansen, op het sociaal en seksueel vlak. Deze worden dan ook achtereenvolgens aangehaald.

Het tweede hoofdstuk betreft een samenvatting van de internationale wetenschappelijke literatuur over de impact van de detentie op de familie van gedetineerden. Eerst wordt de visie van de familie als een sociaal systeem uiteengezet. Daarna komen de gevolgen aan bod in deze volgorde: de financiële gevolgen, de sociale gevolgen, de emotionele gevolgen en gevolgen voor de gezondheid. De impact op de kinderen wordt daarna apart besproken. Vervolgens worden de eventuele positieve gevolgen besproken. Ten slotte volgt een uiteenzetting van hoe de familieleden het best omgaan met de detentiesituatie.

In hoofdstuk 3 wordt beschreven hoe het proces van vrijkomen verloopt voor zowel de gedetineerde als zijn familie. Ten eerste wordt de kans op recidive besproken en hoe deze kan beperkt worden. Daarna volgt een uiteenzetting over hoe de relatie tussen beide partijen kan heropgebouwd worden. Ten derde wordt aangehaald op welke manier het vrijkomen het meest succesvol kan zijn en welke rol de familie van de gevangene hierin kan spelen.

Het vierde hoofdstuk bevat de verslaggeving van het uitgevoerde kwalitatief onderzoek naar de impact van detentie op de familie van gedetineerden en hun toekomstperspectief. Eerst wordt de gehanteerde onderzoeksstrategie uiteengezet met onder andere de gevolgde procedure, de beschrijving van de deelgenomen populatie en de methodologie. Daarna volgen de bevindingen uit de onderzoeksresultaten. Deze worden zoals in hoofdstuk 2 opgedeeld volgens de levensdomeinen: de financiële gevolgen, de sociale gevolgen, de emotionele gevolgen, de gevolgen op vlak van gezondheid en het toekomstperspectief. Er wordt daarnaast ook gekeken naar hoe de familie het bezoek beleeft, de frustraties die met de gevangenschap gepaard gaan en het toekomstperspectief

van de familieleden.

In hoofdstuk vijf volgt dan een algemene conclusie van de voorgaande hoofdstukken en worden ook aanbevelingen geformuleerd die logischerwijs volgen uit de vaststellingen.

1. De impact van detentie

Sinds de Tweede Wereldoorlog heeft men de negatieve gevolgen van de detentie ontdekt en stelde men vast dat de opsluiting potentieel gevaarlijk is en schade kan berokkenen aan de gevangenen. Zelfs de meeste moderne en aangename gevangnissen bezitten een factor van vernietiging, die een grote impact heeft op het leven van de gevangenen. Deze 'pains of imprisonment' zijn vaak latent maar komen overal voor en hebben directe en indirecte gevolgen die hieronder besproken worden. Een goede kennis over deze gevolgen is cruciaal want het kan de behandeling van criminelen optimaliseren en de recidive beperken.²²

Voordat de negatieve gevolgen van het gevangenschap besproken worden, moet er gewezen worden op het feit dat elke gedetineerde de detentiesituatie op zijn eigen manier interpreteert, waardoor elke persoon de impact anders ervaart.²³ Factoren die de beleving beïnvloeden zijn bijvoorbeeld de leeftijd, het geslacht, de tijd doorgebracht in gevangenschap, het IQ, al dan niet herhaalde opsluiting,... Ook verschilt de impact van gevangenis tot gevangenis omdat geen twee instellingen dezelfde zijn in termen van personeel, beschikbare programma's, cultuur, mogelijkheid tot bezoek of contact, enzovoort.²⁴ De hierna opgesomde 'pains of imprisonment' hebben een algemeen karakter en zijn toepasbaar op het merendeel van de gevangenen en gevangnissen.²⁵

1.1. Psychologische gevolgen

De impact op psychologisch vlak komt bijna bij elke gevangene voor, maar blijft vaak latent. De gevangenisstraf is een frustrerende situatie, waardoor de persoonlijkheid van de gedetineerde een deuk krijgt: de levensdoelen, het zelfvertrouwen en het veiligheidsgevoel worden aangetast.²⁶

²² Liebling, A. en Maruna, S. 'Introduction: the effects of imprisonment revisited' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 1-33.

²³ Sykes, G.M. 'The pains of imprisonment' in Sykes, G.M. (1958). *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton University Press, Princeton, 63-78.

²⁴ Rocque, M., Bierie, D., en MacKenzie, D.L. (2011). Social bonds and change during incarceration: Testing a missing link in the reentry research, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(5): 816-838.

²⁵ Sykes, G.M. 'The pains of imprisonment' in Sykes, G.M. (1958). *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton University Press, Princeton, 63-78.

²⁶ Ibid.

De zwaarste psychologische impact betreft de isolatie en de eenzaamheid. De gedetineerden worden fysiek afgescheiden van familie en vrienden. De mogelijkheid om op regelmatige basis contact te behouden verlicht deze pijn enigszins, maar toch wordt er vastgesteld dat deze contacten na enige tijd afzwakken, waardoor een groot deel van de gevangenen geen band meer hebben met de familieleden.²⁷ Daarnaast kan de afwezigheid op belangrijke familiale gebeurtenissen, zoals een geboorte of een huwelijk, zwaar doorwegen op de gevangene. Ook het moeten missen van eventuele rouwprocessen is nadelig op psychologisch vlak, doordat de gevangene geen steun kan bieden aan de familieleden en zelf ook weinig troost kan vinden doordat ze gescheiden zijn van elkaar.²⁸

Een ander erg ingrijpend gevolg is het verlies van de vrijheid en autonomie. Elke handeling binnen de gevangenis muren is gelimiteerd en strikt gereguleerd door het gevangenisregime. Alles gebeurt volgens een strakke repetitieve dagplanning. De gevangenen kunnen weinig zelf kiezen. Het aantal uren slaap, wanneer eten, hoeveel eten, de weg die wordt afgelegd naar een andere plaats,... alles wordt door het gevangenis personeel opgelegd. Voor buitenstaanders lijkt deze belemmering vaak trivia vergeleken met de eenzaamheid, maar toch heeft het verlies aan keuze en vrijheid een zeer zware impact. Een van de redenen hiervan is de onwetendheid. Er worden regels en verboden opgelegd, maar er wordt niet gecommuniceerd waarom. De redenen voor deze regels lijken voor de directie gegrond, maar het maakt een groot verschil voor de gedetineerde indien er een regel opgelegd wordt met een doordachte oorzaak en indien hij deze ook begrijpt, of als het bij hem overkomt als het zoveelste irritante verbod. Ook het slechts sterk gelimiteerd mogen bezitten van materiële zaken wordt aanzien als een verlies van vrijheid. In de hedendaagse materialistische cultuur is het bezit zo belangrijk geworden dat het afnemen ervan ervaren wordt als de aantasting van de persoonlijkheid.²⁹

Daarnaast heeft de symbolische betekenis van de detentie een sterke psychologische impact: de gedetineerde wordt door de opsluiting moreel veroordeeld en verstoten door de maatschappij. De aantasting van de eer wordt nog eens extra benadrukt door de vernederende ingangsceremonies en symbolen zoals het bad, het gevangenisuniform, het nummer dat men toegewezen krijgt, het verlies van enkele burgerrechten,... De gevangenis muur bevestigt dat de persoon in kwestie als gevaarlijk

²⁷ Sykes, G.M. 'The pains of imprisonment' in Sykes, G.M. (1958). *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton University Press, Princeton, 63-78.

²⁸ Kiser, G. C. (1991). Female inmates and their families., *Federal Probation*, 55(3): 56-63.

²⁹ Sykes, G.M. 'The pains of imprisonment' in Sykes, G.M. (1958). *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton University Press, Princeton, 63-78.

voor de maatschappij aanzien wordt en moet afgescheiden worden van de rest van de samenleving.³⁰

Angst is ook een sterk psychologisch ingrijpend gevoel. Een gevangene kan onder constante angst leven, doordat er in de gevangenis wordt samengeleefd met moordenaars, verkrachters, dieven, enzovoort. Deze mengelmoes van verschillende soorten daders zorgt ervoor dat de persoonlijke veiligheid onder grote druk staat. Het strak regime en de beveiliging kunnen de confrontaties tussen inmates onderling niet altijd vermijden.³¹

1.2. Gevolgen voor de algemene gezondheid

Op lichamelijk vlak enerzijds, is er een hoger gezondheidsrisico in de gevangenis, ondanks het feit dat gedetineerden vaak een betere toegang hebben tot medische bijstand binnen de gevangensmuren in vergelijking met daarbuiten.³² Gedetineerden lopen een hoger risico op soa's, tuberculose en hepatitis, in vergelijking met de algemene bevolking.³³ De ziektes worden vaak opgelopen door risicovol gedrag zoals het uitwisselen van besmette naalden bij druggebruik via injectie, omdat de gevangenen niet beschikken over voldoende mogelijkheden om de naalden te ontsmetten.³⁴ Ook het onbeschermd seksueel contact tussen de mannen onderling en het plaatsen van tatoeages in onhygiënische omstandigheden draagt bij aan de verspreiding van deze ziektes.³⁵

Op vlak van geestelijke gezondheid anderzijds, worden gedetineerden beduidend vaker geconfronteerd met psychische problemen in vergelijking met de algemene populatie. Een groot probleem is de drugs- of alcoholverslaving dat vaak aangegrepen wordt als middel om met de moeilijke situatie om te gaan.³⁶ Een belangrijk deel van de gevangenen start het druggebruik tijdens

³⁰ Sykes, G.M. 'The pains of imprisonment' in Sykes, G.M. (1958). *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton University Press, Princeton, 63-78.

³¹ Ibid.

³² Liebling, A. en Maruna, S. 'Introduction: the effects of imprisonment revisited' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 1-33.

³³ Dirkzwager, A., Nieuwbeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

³⁴ Liebling, A. en Maruna, S. 'Introduction: the effects of imprisonment revisited' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 1-33.

³⁵ Irwin, J. En Owen, B. 'Harm and the contemporary prison' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 94-117.

de detentie³⁷. Andere vaak voorkomende gevolgen zijn psychotische problemen, depressie, angststoornissen en persoonlijkheidsstoornissen. Het gevolg hiervan is dat zelfmoord en zelfmoordpogingen vaak voorkomen tijdens de eerste periode van de detentie.³⁸

Het hebben van psychologische steun is een belangrijke voorkomer van gezondheidsproblemen. Het is een buffer tegen stress en schenkt hen een manier om om te gaan met moeilijke situaties. Die steun kan zowel komen van familie en vrienden buiten de gevangenis muren als van personen binnen de gevangenis muren, zoals het personeel en de medegevangenen.³⁹

1.3. Financiële gevolgen

Door de detentie verliest een gevangene een belangrijke bron van inkomsten, doordat ze hun job niet langer kunnen uitoefenen. Voor zowel de gedetineerden als ex-gedetineerden weegt het vaak emotioneel zwaar door dat ze hun eigen gezin of familie niet meer kunnen ondersteunen. Voordien waren ze mogelijk de kostwinner van het gezin, maar door de detentiesituatie kunnen ze hun eigen familie niet meer onderhouden en worden ze zelf afhankelijk van de financiële steun van anderen.⁴⁰

Na de vrijlating hebben de ex-gedetineerden meer moeite bij het vinden van een job door hun strafblad. Een verder gevolg hiervan is dat binnen de groep van ex-gedetineerden vaker steuntrekkende en daklozen voorkomen.⁴¹

1.4. Gevolgen op sociaal vlak

³⁶ Dirkzwager, A., Nieuwbeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

³⁷ Liebling, A. en Maruna, S. 'Introduction: the effects of imprisonment revisited' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 1-33.

³⁸ Dirkzwager, A., Nieuwbeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

³⁹ Liebling, A. en Arnold, H. (2004). *Prisoners and their moral performance. A study of values, quality, and prison life*, New York, Oxford University Press, 549.

⁴⁰ Harman, J. J., Smith, V.E. en Egan, L.C. (2007). The impact of incarceration on intimate relationships, *Criminal Justice and Behavior*, 34(6): 794-815.

⁴¹ Dirkzwager, A., Nieuwbeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

Gevangenen en personen die ter beschikking worden gesteld van de regering hebben meer moeite om een veilige hechtingsstijl aan te nemen. Dit heeft tot gevolg dat ze meer moeite hebben om hechte vriendschappen en intieme relaties te behouden. Ze gaan intieme relaties eerder vermijden omdat de risico op afwijzing en het wantrouwen hen afschrikken.⁴² Nochtans is het behoud van de sociale banden zeer voordelig. Wanneer de gevangene beroep kan doen op vrienden en familie voor emotionele steun, materiële en financiële hulp, kunnen vele hindernissen overwonnen worden. Met het oog op re-integratie is het ook belangrijk om contact te behouden met de buitenwereld.⁴³

Nadat de gedetineerden de gevangenis binnengaat, komt het vaak voor dat ze verstoten worden door vrienden, net op dat moment wanneer ze de meeste steun nodig hebben. De vrienden doorbreken de banden door het stigma dat de gevangenschap met zich meebrengt. Het is moeilijk om nieuwe vriendschapsbanden in de gevangenis te smeden. Daarom gaan de gevangenen zich vaak vastklampen aan de familie, dikwijls hun enigste baken in de brandende zee.⁴⁴ Deze sociale beleving van de gedetineerde heeft ook gevolgen op psychologisch vlak. De mentale gezondheid daalt wanneer de sociale banden verbroken worden of geen voldoening geven. Dit kan leiden tot eenzaamheid en psychologische problemen.⁴⁵

1.5. Gevolgen voor het seksleven

Gedetineerden ervaren in de gevangenis evenveel seksuele lusten als erbuiten, maar de mogelijkheid tot seksueel contact met een partner is sterk gelimiteerd. Dit is zeer frustrerend en kan zwaar doorwegen op psychologisch vlak omdat ze het gevoel hebben dat hierdoor de mannelijkheid in vraag gesteld wordt. Het zelfbeeld loopt het risico om niet meer volledig te zijn, doordat de inmates volledig afgesloten worden van het vrouwelijke deel van de bevolking.⁴⁶ Dit opgelegde celibaat is onvrijwillig en daardoor risicovol. Na verloop van tijd ontardt het gedrag van de

⁴² Dirkzwager, A., Nieuwbeerta, P., Fiselier, J.P.S. (2009). "Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie.", *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

⁴³ Christian, J., Mellow, J., en Thomas, S. (2006). Social and economic implications of family connections to prisoners, *Journal of Criminal Justice*, 34(4): 443-452.

⁴⁴ Kiser, G. C. (1991). Female inmates and their families, *Federal Probation*, 55(3): 56-63.

⁴⁵ Segrin, C. en Flora J. (2001). Perceptions of relational histories, marital quality, and loneliness when communication is limited: An examination of married prison inmates, *The Journal of Family Communication*, 1(3): 151-173.

⁴⁶ Sykes, G.M. 'The pains of imprisonment' in Sykes, G.M. (1958). *The society of captives: a study of maximum security prison*, Princeton University Press, Princeton, 63-78.

mannelijke gedetineerden in ofwel het aangaan van al dan niet gedwongen homoseksuele contacten (waardoor er mogelijk angst gecreëerd wordt binnen de gevangenisamenleving), ofwel in het aannemen van stoer en agressief gedrag om hun mannelijke eigenschappen uit te spelen.⁴⁷

1.6. Conclusie

Gedetineerden ervaren een uitgebreid gamma aan negatieve gevolgen voor hun leven die afkomstig zijn van de detentiesituatie. Wanneer men de focus verlegt naar de familieleden van de gedetineerden, wordt ontdekt dat deze gevolgen doorheen de gevangensmuren ook hun impact hebben op mensen die van op dichte afstand met de gevangenschap te maken krijgen. Zo blijkt in het volgende hoofdstuk.

⁴⁷ Irwin, J. en Owen, B. 'Harm and the contemporary prison' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 94-117.

2. De impact van detentie: de verborgen slachtoffers

De gevangenispopulatie in België stijgt elk jaar.⁴⁸ Elk van die gedetineerden, op enkele uitzonderingen na, maakt deel uit van een familie. Er is dus bijgevolg ook een stijging vast te stellen van het aantal mensen dat indirect met de gevangenschap te maken krijgen.⁴⁹ Er bestaat echter geen enkele formule om te berekenen hoeveel personen een familielid in de gevangenis hebben. Het is dus behalve aan de hand van een ruime schatting onmogelijk om de precieze omvang van deze populatie te berekenen.⁵⁰

Deze naastbestaanden worden vaak benoemd als de 'onzichtbare slachtoffers'.⁵¹ Sommige wetenschappers benoemen de familie dan ook als 'degene die al te vaak het meest lijden'. Door hun band met de gedetineerde ervaren ze ook de negatieve gevolgen van de detentie. Zelf zijn ze geen dader, dus worden ze aanzien als slachtoffers van de overtreiding en het gevangenisstelsel.⁵²

Een belangrijke opmerking is hier wel op zijn plaats: niet alle familieleden hadden een band met de gedetineerde voor het crimineel feit. Het is mogelijk dat deze personen de negatieve gevolgen verminderd of slechts in zeer geringe mate ervaren.⁵³

Hieronder volgt eerst een uiteenzetting hoe een familie in deze masterproef gedefinieerd wordt en welke dynamiek erbinnen bestaat. Daarna worden de gevolgen een voor een besproken.

2.1. De familie als een sociaal systeem

In deze masterproef wordt de familie aanzien volgens de theorie van het sociaal systeem. Hierin

⁴⁸ Aertsen, I., Beyens, K., Daems, T., en Maes, E. (Eds.). (2010). *Hoe punitief is België?*, Panopticon Libri, Antwerpen, Maklu, 224.

⁴⁹ Chui, W. H. (2010). Pains of imprisonment: Narratives of the women partners and children of the incarcerated, *Child and Family Social Work*, 15(2): 196-205.

⁵⁰ Cunningham, A. (2001). Forgotten families: The impacts of imprisonment, *Family Matters*, 59: 35-38.

⁵¹ Chui, W. H. (2010). Pains of imprisonment: Narratives of the women partners and children of the incarcerated, *Child and Family Social Work*, 15(2): 196-205.

⁵² Liebling, A. en Maruna, S. 'Introduction: the effects of imprisonment revisited' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 1-33.

⁵³ Kiser, G. C. (1991). Female inmates and their families, *Federal Probation*, 55(3): 56-63.

wordt gesteld dat een familie een levende organisatie is, die streeft naar het behoud van een stabiele status. Bij het bestuderen van families mag er niet gefocust worden op één individu, maar moet de familie aanzien worden als een geheel, en het geheel is meer dan de som van de afzonderlijke leden ervan. Het is een aggregaat van verschillende relaties, gedeelde herinneringen, successen en mislukkingen. Families zijn ook geen geïsoleerde groepen. Ze maken deel uit van een grotere sociale context, het zogenaamde ecosysteem. De reactie van een familie op een situatie dat stress met zich meebrengt, is afhankelijk van hogere niveaus, zoals de historische, culturele en economische context. Bijgevolg focust het onderzoek dan ook op alle denkbare levensdomeinen. Stress binnen de familie wordt veroorzaakt door een verandering in de stabiele status van de familie. Het evenwicht binnen de familie wordt verstoord en er ontstaat een druk op de sociale banden waardoor de familie zelfs kan worden gedemobiliseerd.⁵⁴ De detentiesituatie van een familielid is een frappant voorbeeld van een verandering die de familie uit evenwicht kan brengen. Het is een stressvolle gebeurtenis dat verstrekkende gevolgen voor de familie kan hebben.⁵⁵

In de Westerse samenleving is het begrip 'familielid' tegenwoordig gecompliceerder dan een bloedband of verbondenheid door het huwelijk. Een breed gamma van relaties wordt eronder gerekend, zoals de alleenstaande ouder, het stiefgezin, homoseksuele relaties, enzovoort.⁵⁶ Met deze dynamiek wordt ook in deze masterproef rekening gehouden.

2.2. Gevolgen voor de familieleden van gedetineerden

De taak van de gevangenis is om de opgelegde straf uit te voeren. Maar tegelijkertijd verandert de gevangenisstraf het dagelijks bestaan van een hele familie op vlak van verschillende levensdomeinen.⁵⁷ Men legt een bepaalde leed op aan de gevangene, maar ook de personen rondom hem ervaren een belangrijk aandeel van dit leed.⁵⁸ Ondanks de kwetsbaarheid van deze steeds groter wordende populatie, wordt er maar weinig aandacht besteed aan het onderzoek van de effecten op

⁵⁴ McKenry, P.C., Price, S.J. (1994). *Families and social change: coping with stressful events*, Thousand Oaks, Sage Publications, 346.

⁵⁵ Ensminger, M. E., Green, K.M., Juon, H.S. en Robertson, J.A. (2006). Impact of adult sons' incarceration on African American mothers' psychological distress, *Journal of Marriage and Family*, 68(2): 430-441.

⁵⁶ Rosi, E. (2011). Mothers in prison: Between the public institution and private family relations, *Child & Family Social Work*, 16(1): 12-21.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ferraro, K. J., Johnson, J.M., Jorgensen, S.R. en Bolton, F.G.Jr. (1983). Problems of prisoner's families: the hidden costs of imprisonment, *Journal of Family Issues*, 4(4): 575-591.

de familie.⁵⁹ Hun welzijn wordt vaak genegeerd door wetenschappers, statistieken, beleid en de media. Wanneer de impact van de detentie op de familie onderbelicht is, kan men het risico lopen om deze verborgen slachtoffers nog meer leed toe te brengen.⁶⁰ Velen ondergaan hierdoor een proces van secundaire gevangenschap: de familie ervaart dezelfde negatieve gevolgen als de gedetineerde, met als enigste verschil dat ze zich vrij kunnen bewegen.⁶¹ Ze voelen zich ook gevangen maar dan symbolisch. Ze bevinden zich als het ware in een figuurlijke gevangenis. Ze staan er alleen voor, het leven is hard, ze kunnen op weinig hulp rekenen, hebben geen tijd meer voor zichzelf en hebben geen energie meer om leuke dingen te doen. Ze cijferen zichzelf helemaal weg om het de gedetineerde zo aangenaam mogelijk te maken.⁶²

Elk familielid ervaart de detentiesituatie op een andere manier, net zoals het leven in de gevangenis voor elke gedetineerde anders is. Sommige familieleden doorbreken de band met de gedetineerde, anderen gaan deze band juist kost wat kost behouden. De persoonlijke beleving wordt beïnvloed door de volgende factoren: hoe hecht de relatie met de gedetineerde voordien was, het type van gepleegde misdrijf, de beschikbare sociale steun en socio-demografische factoren.⁶³

Hieronder volgt een opsomming van de gevolgen van de detentie voor de familie van gedetineerden. Het belangrijkste probleem is de negatieve impact op de financiële situatie. Daarnaast hebben de veranderingen op sociaal vlak ook een grote grip op het leven. Zowel de stigmatisering, de isolatie en de gevolgen voor de relatie worden besproken. Daarna komen de emotionele beleving en de gevolgen voor de gezondheid aan bod. De gevolgen voor de kinderen worden als een apart onderwerp besproken. Ten slotte wordt ook nagegaan of er eventueel positieve gevolgen verbonden zijn aan de gevangenschap. Al deze gevolgen komen zowel voor in geval van lange opsluiting als in geval van korte opsluiting.⁶⁴

⁵⁹ Dallaire, D. H. (2007). Incarcerated mothers and fathers: a comparison of risks for children and families, *Family Relations*, 56(5): 440-453.

⁶⁰ Murray, J. 'The effects of imprisonment on families and children of prisoners' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 442-464.

⁶¹ Christian, J. en Kennedy, L.W. (2011). Secondary narratives in the aftermath of crime: Defining family members' relationship with prisoners, *Punishment & Society*, 1(1): 113-121.

⁶² Arditti, J. A., Lambert-Shute, J. en Joest, K. (2003). Saturday morning at the jail: Implications of incarceration for families and children, *Family Relations*, 52(3): 195-204.

⁶³ Murray, J. 'The effects of imprisonment on families and children of prisoners' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 442-464.

⁶⁴ Arditti, J. A., Lambert-Shute, J. en Joest, K. (2003). Saturday morning at the jail: Implications of incarceration for families and children, *Family Relations*, 52(3): 195-204.

2.2.1. Financiële gevolgen

Op vlak van de financiële gevolgen bestaan er twee scenario's. Wanneer de broodwinner van de familie gedetineerd wordt, zijn de gevolgen op financieel vlak niet te overzien.⁶⁵ Op de eerste plaats wordt het inkomen van de familie sterk gelimiteerd. Daarnaast komen er veel andere kosten bij die vasthangen aan het gevangenisbezoek en dergelijke. Door deze financiële mokerslag wordt het overgebleven familielid verplicht om meer geld in het laatje te brengen om de hele familie te kunnen onderhouden. Hierdoor kunnen andere verantwoordelijkheden van de ouderrol verwaarloosd worden. Vaak worden de naastbestaanden ertoe verplicht om financiële steun te zoeken, waardoor het schaamtegevoel mogelijk nog groter wordt.⁶⁶ Uit onderzoek blijkt dat het meestal de families zijn die het economisch reeds minder goed stellen, die te maken krijgen met een gevangenisstraf. Hierdoor wordt de financieel reeds precare situatie nog slechter.⁶⁷

Wanneer er geen sprake is van het verlies van een inkomen, zorgen de bezoeken, briefwisseling, telefoongesprekken en het opsturen van geld naar de gevangene voor een extra financiële last.⁶⁸ Het bezoek is het meest belastend. Het transport van en naar de gevangenis is vaak zeer duur en tijdens het bezoek worden vaak materiële zaken aangekocht voor de gevangene.⁶⁹ Een Amerikaans onderzoek heeft berekend dat de familie ongeveer tussen 100 en 120 euro spendeert aan een enkel bezoek.⁷⁰ De meeste familieleden zien deze extra financiële uitgaven verbonden aan het bezoek enkel als een bijproduct van het onderhouden van het contact, dat voor hen het belangrijkste is.⁷¹

Het opsturen van geld is een andere belangrijke bestemming van de uitgaven. Vele gevangenen zijn volledig afhankelijk van de familie buiten de muren om hen te voorzien in de materiële behoeften. Met het eventuele loon van de gevangenisarbeid kan de gevangene enkel in zijn primaire behoeften

⁶⁵ Ensminger, M. E., Green, K.M., Juon, H.S. en Robertson, J.A. (2006). Impact of adult sons' incarceration on African American mothers' psychological distress, *Journal of Marriage and Family*, 68(2): 430-441.

⁶⁶ Chui, W. H. (2010). Pains of imprisonment: Narratives of the women partners and children of the incarcerated, *Child and Family Social Work*, 15(2): 196-205.

⁶⁷ Arditti, J. A., Lambert-Shute, J. en Joest, K. (2003). Saturday morning at the jail: Implications of incarceration for families and children, *Family Relations*, 52(3): 195-204.

⁶⁸ Murray, J. 'The effects of imprisonment on families and children of prisoners' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 442-464.

⁶⁹ Christian, J., Mellow, J. en Thomas, S. (2006). Social and economic implications of family connections to prisoners, *Journal of Criminal Justice*, 34(4): 443-452.

⁷⁰ Novero, C. M., Booker Loper, A. en Warren, Janet I. (2011). Second-generation prisoners: Adjustment patterns for inmates with a history of parental incarceration, *Criminal Justice and Behavior*, 38(8): 761-778.

⁷¹ Hairston, J. C. F. (2002). Prisoners and families: parenting issues during incarceration. From Prison To Home Conference: 42-54.

voorzien. Daarom rekenen ze op hun familie om hen financieel te ondersteunen, zodat hun verblijf in de gevangenis aangenamer verloopt.⁷²

Veel gezinnen hebben reeds een beperkt inkomen en velen zijn niet in staat om deze extra kost te dragen. De uitgaven voor de gedetineerde gaan dan vaak ten koste van andere primaire behoeftes.⁷³ Soms kan het zo ver gaan, dat bepaalde dingen in het leven opgezegd worden, om in deze uitgaven te blijven voorzien⁷⁴

De financiële gevolgen worden vaak als het meest ingrijpend aanzien. Economische problemen liggen dan vaak ook mede aan de basis van emotionele, sociale en gezondheidsproblemen, die hieronder besproken worden.⁷⁵

2.2.2. Sociale gevolgen

2.2.2.1. Stigmatisering

Gevangenschap is een belangrijke levensgebeurtenis waarmee men in tegenstelling tot andere grote momenten in het leven niet te koop loopt. Daarom houden familieleden het zelfs vaak geheim voor hun dichtste sociale contacten.⁷⁶ De gevangene en zijn familie voelen zich gestigmatiseerd binnen hun socio-cultureel netwerk voor hun betrokkenheid in het justitieel systeem.⁷⁷ Het ervaren van stigma of schaamtegevoel gebeurt vooral door partners van gedetineerden. Dit stigma is zeer uitgesproken indien de partner voor de eerste keer gedetineerd wordt en vooral tijdens de eerste periode van de detentie.⁷⁸

⁷² Kiser, G. C. (1991). Female inmates and their families, *Federal Probation*, 55(3): 56-63.

⁷³ Christian, J., Mellow, J. en Thomas, S. (2006). Social and economic implications of family connections to prisoners, *Journal of Criminal Justice*, 34(4): 443-452.

⁷⁴ Murray, J. 'The effects of imprisonment on families and children of prisoners' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 442-464.

⁷⁵ Turney, K., Schnittker, J. en Wildeman, C. (2012). Those they leave behind: Paternal incarceration and maternal instrumental support, *Journal of Marriage and Family*, 74(5): 1149-1165.

⁷⁶ Hairston, J. C. F. (2002). Prisoners and families: parenting issues during incarceration. From Prison To Home Conference: 42-54.

⁷⁷ Arditti, J. A. (2002). Families and incarceration: An ecological approach., *Families in Society – The Journal of Contemporary Human Services*, 86(2): 251-260.

De oorzaak van dit stigma is het feit dat mensen niet op steun kunnen rekenen vanuit de sociale omgeving. Er wordt vaak een vergelijking gemaakt met de gevangenschap en het overlijden van een geliefde. In beide situaties kan men spreken van een groot verlies van een persoon. In tegenstelling tot een overlijden echter, kan men de gevangenschap van een familielid onmogelijk betreuren in het openbaar.⁷⁹ Het verlies door de gevangenschap wekt bij de omstaanders geen sympathie op, waardoor de persoon gedwongen is om het verlies alleen te verwerken.⁸⁰ De schaamte die het plegen van een crimineel feit met zich meebrengt wordt overgedragen op de familie, waardoor andere mensen relaties met hen gaan vermijden. De familie van de gevangene wordt vaak mede schuldig bevonden aan het crimineel gestelde gedrag, waardoor weinig medelijden voor hen bestaat. Daardoor wordt het verlies van de gedetineerde gezien als iets dat door hen zelf veroorzaakt is in plaats van willekeurig, zoals bij een overlijden. In de ogen van buitenstaanders kan men niet kiezen voor een sterfgeval, maar kan de gevangenschap wel vermeden worden.⁸¹ De gemeenschap gaat bijvoorbeeld automatisch veronderstellen dat ouders van een gevangene slechte ouders zijn, waardoor die mensen dit etiket opgekleefd krijgen.⁸²

2.2.2.2. Isolatie

Doordat de familie door het stigma het verlies niet openlijk kan beleven wordt vaak vergeten dat de familie die achterblijft vaak geïsoleerd geraakt van vrienden en de hele gemeenschap.⁸³ In onze samenleving worden gedetineerden gemarginaliseerd, waardoor hun vrienden en familie ook in de isolatie terechtkomen.⁸⁴ De isolatie werkt tweërlei: de naastbestaanden vermijden contacten door de angst voor het etiket en buitenstaanders vermijden ook de relaties door de negatieve stigmatisering. In plaats van naar buiten te komen met hun verdriet, kroppen de naastbestaanden alles zelf op. Ze hebben geen nood aan de hulp van anderen, omdat volgens hen geen enkele

⁷⁸ Murray, J. 'The effects of imprisonment on families and children of prisoners' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 442-464.

⁷⁹ Arditti, J. A. (2002). Families and incarceration: An ecological approach., *Families in Society – The Journal of Contemporary Human Services*, 86(2): 251-260.

⁸⁰ Arditti, J. A., Lambert-Shute, J. en Joest, K. (2003). Saturday morning at the jail: Implications of incarceration for families and children, *Family Relations*, 52(3): 195-204.

⁸¹ Arditti, J. A. (2002). Families and incarceration: An ecological approach, *Families in Society – The Journal of Contemporary Human Services*, 86(2): 251-260.

⁸² Cunningham, A. (2001). Forgotten families: The impacts of imprisonment, *Family Matters*, 59: 35-38.

⁸³ Jennings-Pinkerton, L. (2008). A voice and a helping hand: An exploration of support organizations for older inmates and their families, *Gerontologist*, 48: 213.

⁸⁴ Cunningham, A. (2001). Forgotten families: The impacts of imprisonment, *Family Matters*, 59: 35-38.

buitenstaander het verlies kan begrijpen als je het niet zelf meemaakt.⁸⁵ Het rouwproces wordt sociaal niet ondersteund waardoor men soms gaat zoeken naar alternatieve handelingen of voorwerpen buiten het zicht van de samenleving die hen wel troost kunnen bieden, bijvoorbeeld religie.⁸⁶

2.2.2.3. Relationale gevolgen

Het is vaak de echtgenote of de partner die de meeste negatieve impact ervaart van de gevangenschap van een geliefde waardoor er een verhoogde stress en emotionele druk ontstaat op de relatie. Daarnaast bemoeilijkt de situatie ook het behouden van de banden met familieleden en vrienden. Het is voor de partners zeer moeilijk om met hun gevoelens om te gaan.⁸⁷ De strain van de detentie kan instabiliteit binnen de relatie teweegbrengen. Het verhoogde gezondheidsrisico op een besmetting met hiv is een extra obstakel om de relatie bij vrijkomst te behouden.⁸⁸

Koppels waarvan een partner opgesloten wordt, hebben daardoor drie keer meer kans dan andere koppels op een relatiebreuk. Dit heeft meerdere oorzaken. Direct oorzaken zijn het gebrek aan affectie en emotioneel en fysiek contact.⁸⁹ Intimiteit wordt door velen als noodzakelijk aanzien voor een liefdesrelatie, maar wordt sterk gelimiteerd door de gevangenschap.⁹⁰ De indirecte oorzaken zijn stress, financiële problemen en instabiliteit binnen het gezin.⁹¹ Uit onderzoek blijkt ook dat er een groter risico ontstaat op een relatiebreuk doordat de overgeblevene zich alleen en geïsoleerd voelt.⁹² Echtscheidingen komen bij 20 procent van de getrouwde koppels voor en het is steeds de vrouw die deze procedure inzet.⁹³

⁸⁵ Jennings-Pinkerton, L. (2008). A voice and a helping hand: An exploration of support organizations for older inmates and their families, *Gerontologist*, 48: 213.

⁸⁶ Arditti, J. A. (2002). Families and incarceration: An ecological approach, *Families in Society – The Journal of Contemporary Human Services*, 86(2): 251-260.

⁸⁷ Ferraro, K. J., Johnson, J.M., Jorgensen, S.R. en Bolton, F.G.Jr (1983). Problems of prisoner's families: the hidden costs of imprisonment, *Journal of Family Issues*, 4(4): 575-591.

⁸⁸ Harman, J. J., Smith, V.E. en Egan, L.C. (2007). The impact of incarceration on intimate relationships, *Criminal Justice and Behavior*, 34(6): 794-815.

⁸⁹ Massoglia, M., Remster, B. en King, R.D. (2011). Stigma or separation? Understanding the incarceration-divorce relationship, *Social Forces*, 90(1): 898-924.

⁹⁰ Harman, J. J., Smith, V.E. en Egan, L.C. (2007). The impact of incarceration on intimate relationships, *Criminal Justice and Behavior*, 34(6): 794-815.

⁹¹ Massoglia, M., Remster, B., King, R.D. (2011). Stigma or separation? Understanding the incarceration-divorce relationship, *Social Forces*, 90(1): 898-924.

⁹² Chui, W. H. (2010). Pains of imprisonment: Narratives of the women partners and children of the incarcerated, *Child and Family Social Work*, 15(2): 196-205.

⁹³ Dirkszager, A., Nieuwbeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

Door de gevangenschap kunnen problemen die al bestonden voor de detentiesituatie escaleren, maar er kunnen ook nieuwe spanningen ontstaan.⁹⁴ Een van de oorzaken hiertoe is dat er voor de gedetineerden binnen de gevangenis muren amper mechanismen bestaan om met moeilijke situaties om te gaan. Gevangenen gebruiken vaker dreigementen en intimidatie om conflicten op te lossen en na de vrijlating is het moeilijk om deze strategieën af te leren, waardoor kleine confrontaties kunnen escaleren in grote problemen.⁹⁵

2.2.3. Emotionele gevolgen

De families van gevangenen ervaren een groot emotioneel verlies. Net zoals gevangenen sterk afzien van het gescheiden zijn, heeft de familie hier even veel mee te kampen.⁹⁶ Intimiteit, dagelijkse interacties, het delen van ervaringen met elkaar,... wordt hen allemaal ontzegd. De emotionele impact daarvan is zeer groot. Men voelt zich eenzaam, schuldig, boos, ontkennend, eventueel opgelucht,...⁹⁷

Deze gevoelens gaan vaak gepaard met een bepaalde vorm van frustratie door onwetendheid. Vaak worden de naastbestaanden in het ongewisse gelaten en krijgen zij maar zeer weinig informatie over de gevangenschap en de verschillende regels en procedures die gelden in de gevangenis.⁹⁸ Informatie en op de hoogte zijn is een van de grootste noden van de overgebleven familie. Dit om te weten wat er gebeurt met hun geliefde, maar ook wat hen zelf te wachten staat, wanneer ze bijvoorbeeld de gevangene willen bezoeken.⁹⁹ Vaak zijn de familieleden van slechts weinig zaken op de hoogte. Het informeren van familieleden is geen prioriteit van de penitentiaire instellingen, waardoor naastbestaanden grote hoeveelheden en vaak achterhaalde informatie zelf moeten opzoeken en verwerken. De familieleden zijn dan op zichzelf aangewezen om de juiste informatie

⁹⁴ Klein, S. R., Bartholomew, G.S. en Hibbert, J. (2002). Inmate family functioning, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(1): 95-111.

⁹⁵ Harman, J. J., Smith, V.E. en Egan, L.C. (2007). The impact of incarceration on intimate relationships, *Criminal Justice and Behavior*, 34(6): 794-815.

⁹⁶ Murray, J. 'The effects of imprisonment on families and children of prisoners' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 442-464.

⁹⁷ Hairston, J. C. F. (2002). Prisoners and families: parenting issues during incarceration. From Prison To Home Conference: 42-54.

⁹⁸ Murray, J. 'The effects of imprisonment on families and children of prisoners' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 442-464.

⁹⁹ Cunningham, A. (2001). Forgotten families: The impacts of imprisonment, *Family Matters*, 59: 35-38.

te vinden, omdat weinig instanties hen daar bij helpen.¹⁰⁰ Ook vinden de familieleden het frustrerend wanneer er binnen het gevangenisreglement aanpassingen gebeuren waar ze niet van op de hoogte worden gebracht. Wanneer de gevangene bijvoorbeeld overgeplaatst wordt, zijn ze vaak niet op de hoogte daarvan. Deze onwetendheid brengt veel stress met zich mee.¹⁰¹

Buiten het feit dat de familie niet altijd op de hoogte is van het reilen en zeilen binnen de gevangenis, zijn de huisregels vaak ongevoelig voor het welzijn van de bezoekers. Ze worden door hen aanzien als regels die weinig bijdragen tot het correctionele doel, waardoor ze als nutteloos worden bestempeld. Ook worden ze op verschillende manieren geïnterpreteerd en op verschillend wijzen toegepast door het gevangenispersoneel, waardoor de regels nog nuttelozer blijken.¹⁰²

Daarnaast is er ook sprake van een overdracht van de psychologische gevolgen van de gevangene op de familie. Wanneer de gevangene vertelt over de leefomstandigheden in de gevangenis, worden deze zorgen mee naar huis genomen en lijdt de familie daar ook onder. Vaak kan men de gedachte aan de gevangene niet uit het hoofd zetten, waardoor men psychologisch constant bezig is met de gevangenis situatie.¹⁰³ Zoals hierboven vermeld kunnen ook de financiële moeilijkheden een zware emotionele weerslag hebben op de hele familie. Soms komt het voor dat het familielid de schuld van het criminele feit op zichzelf schuift. Ouders van gedetineerden verwijten zichzelf bijvoorbeeld dat ze zijn tekort geschoten in de opvoeding.¹⁰⁴

2.2.4. Gevolgen voor de gezondheid

Families van gedetineerden (vooral de partner en de kinderen) vermelden soms een verslechterde gezondheid als gevolg van de detentiesituatie. De drastische veranderingen in hun leven hebben een negatieve impact op hun gezondheid. De meest vermelde klachten zijn slapeloosheid, verhoogde of

¹⁰⁰ Hairston, J. C. F. (2002). Prisoners and families: parenting issues during incarceration. From Prison To Home Conference: 42-54.

¹⁰¹ Ferraro, K. J., Johnson, J.M., Jorgensen, S.R. en Bolton, F.G.Jr (1983). Problems of prisoner's families: the hidden costs of imprisonment, *Journal of Family Issues*, 4(4): 575-591.

¹⁰² Hairston, J. C. F. (2002). Prisoners and families: parenting issues during incarceration. From Prison To Home Conference: 42-54.

¹⁰³ Liebling, A. en Maruna, S. 'Introduction: the effects of imprisonment revisited' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 1-33.

¹⁰⁴ Ensminger, M. E., Green, K.M., Juon, H.S. en Robertson, J.A. (2006). Impact of adult sons' incarceration on African American mothers' psychological distress, *Journal of Marriage and Family*, 68(2): 430-441.

verlaagde bloeddruk en hartklachten.¹⁰⁵ Slechts een kleine minderheid van de familieleden zien het gebruik van alcohol en drugs als een manier om met de stressvolle situatie om te gaan.¹⁰⁶

2.2.5. Gevolgen voor kinderen

De impact van de ouderlijke detentie op het leven van de kinderen wordt apart besproken omdat de kinderen van gedetineerden extra kwetsbaar zijn voor alle mogelijke gevolgen die de detentie van de ouder(s) met zich meebrengt.¹⁰⁷ De detentie van een ouder veroorzaakt een trauma bij de kinderen: zowel de arrestatie, de abrupte verandering binnen het gezin, als het bezoek later in de gevangenis.¹⁰⁸ Deze schok en de verzwakte familiebanden veroorzaken een negatieve verandering in het gedrag van het kind en in zijn prestaties. De financiële moeilijkheden zorgen er ook voor dat de kwaliteit voor de zorg van het kind daalt en er risico bestaat dat het kind geplaatst wordt.¹⁰⁹ De detentie van een ouder heeft een grote negatieve impact op het gedrag van het kind en verhoogt het risico op asociaal gedrag. Het kind vertoont meer agressie, afwijkend of antisociaal gedrag, depressie, angst, problemen in verband met eten of slapen, problemen op school, psychische problemen, verhoogde kans op drugsmisbruik,...¹¹⁰

Kinderen zijn extra kwetsbaar door de blootstelling aan de risicofactoren van de context: namelijk een ouder die criminele feiten heeft gepleegd of delinquente attitudes heeft. Ze verkeren dan ook vaker in een socio-demografisch minder positieve situatie. Vaak is het gezin getekend door armoede.¹¹¹ De problemen zijn des te acuter indien de gedetineerde de primaire verzorgende ouder is. Meestal is deze persoon de moeder.¹¹² De reden daarvoor is dat er een verstoorde hechting

¹⁰⁵ Arditti, J. A., Lambert-Shute, J. en Joest, K. (2003). Saturday morning at the jail: Implications of incarceration for families and children, *Family Relations*, 52(3): 195-204.

¹⁰⁶ Naser, D. L. en Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review*, 7(2): 20-31.

¹⁰⁷ Dirkzwager, A., Nieuwbeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

¹⁰⁸ Novero, C. M., Booker Loper, A., en Warren, J.I. (2011). Second-generation prisoners: Adjustment patterns for inmates with a history of parental incarceration, *Criminal Justice and Behavior*, 38(8): 761-778.

¹⁰⁹ Sharp, S. F. en Marcus-Mendoza S.T. (2001). It's a family affair: Incarcerated women and their families, *Women & Criminal Justice*, 12(4): 21-49.

¹¹⁰ Dirkzwager, A., Nieuwbeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

¹¹¹ Dallaire, D. H. (2007). Incarcerated mothers and fathers: a comparison of risks for children and families, *Family Relations*, 56(5): 440-453.

¹¹² Cunningham, A. (2001). Forgotten families: The impacts of imprisonment, *Family Matters*, 59: 35-38.

optreedt waardoor later psychologische problemen kunnen ontstaan. Het kind loopt een grotere kans om verder opgevoed te worden door iemand anders dan zijn vader. Terwijl, wanneer de vader gedetineerd wordt, het vaak de moeder blijft die het kind opvoedt.¹¹³

Al deze problemen hebben een langetermijneffect op het latere aanpassingsvermogen als volwassene. Antisociaal gedrag tijdens de kindertijd is een van de beste voorspellers voor verstoord aanpassingsgedrag tijdens de adolescentie.¹¹⁴ Kinderen van een (ex-)gedetineerde ouder hebben een grotere kans om later zelf gedetineerd te worden. Men spreekt in dat geval van 'second-generation prisoners'. Met oog op deze negatieve voorspelling is het van groot belang om de gevolgen van de detentie op de kinderen zo veel mogelijk te beperken.¹¹⁵ Waarschijnlijk zijn veel mensen ervan overtuigd dat het kind beter af is wanneer het gescheiden is van de delinquente ouder. Maar niets is minder waar. Het behouden van de band tussen de twee is zowel voor de ouder, het kind en de gemeenschap van groot belang.¹¹⁶ Dit is onder andere mogelijk door het bezoek. Voor het kind wordt de hechting behouden, de detentiesituatie krijgt een minder negatieve weerslag op de ouder en de gemeenschap baat erbij doordat het behouden van de banden een positief effect heeft op het aanpassingsgedrag van de gedetineerde en op de re-integratie na vrijlating..¹¹⁷

2.2.6. Positieve gevolgen

In enkele onderzoeken komt men tot de conclusie dat er naast negatieve gevolgen van de detentiesituatie, ook positieve gevolgen zich manifesteren. Voorbeelden hiervan zijn de vrouw die meer zelfstandig wordt tijdens de detentie van haar echtgenoot, een rustigere thuissituatie en soms zelfs een verbetering van de relatie.¹¹⁸ Sommige families ervaren op alle levensdomeinen een positieve impact. Zo kan de detentie van een drugsverslaafd familielid de financiële situatie

¹¹³ Cunningham, A. (2001). Forgotten families: The impacts of imprisonment, *Family Matters*, 59: 35-38.

¹¹⁴ Kjellstrand, J. M., Cearly, J., Eddy, J.M. en Foney, D. (2012). Characteristics of incarcerated fathers and mothers: Implications for preventive interventions targeting children and families, *Children and Youth Services Review*, 34(12): 2409-2415.

¹¹⁵ Novero, C. M., Booker Loper, A. en Warren, J.I. (2011). Second-generation prisoners: Adjustment patterns for inmates with a history of parental incarceration, *Criminal Justice and Behavior*, 38(8): 761-778.

¹¹⁶ Snyder, Z. K. (2009). Keeping families together: The importance of maintaining mother-child contact for incarcerated women, *Women & Criminal Justice*, 19(1): 37-59.

¹¹⁷ Murray, J. 'The effects of imprisonment on families and children of prisoners' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 442-464.

¹¹⁸ Dirkzwager, A., Nieuwbeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

verbeteren. Ook de constante angst dat de persoon zou gevat worden valt door het gevangenschap weg.¹¹⁹ Daarnaast betekent de opsluiting van een drugsverslaafd familielid ook dat de kinderen in een veiligere leefomgeving zullen terechtkomen.¹²⁰

Er werd ook vastgesteld dat de meeste gedetineerde vaders veel meer moeite doen om de relatie met hun kind(eren) in stand te houden. Ze versturen brieven, foto's cadeautjes en telefoneren om het contact met hun kind(eren) niet te verliezen.¹²¹ De gedetineerde raakt meer gemotiveerd om de banden te onderhouden en een verantwoordelijke rol op te nemen.¹²² Met sommige personen in de familie wordt een relatie zelfs sterker dan voordien.¹²³

2.3. Hoe omgaan met de detentiesituatie?

2.3.1. De verschillende fases van de detentie

Het weinige onderzoek dat voorhanden is toont aan dat de hierboven vernoemde gevolgen voor de familie van gedetineerden wel degelijk verbonden zijn met de detentiesituatie van een familielid of partner. Er is echter nog te weinig onderzoek gebeurd waarbij de methodologie op punt staat om te kunnen spreken over een rechtlijnige causale relatie.¹²⁴

In het werk 'Prisoners' Families', beschrijft Light hoe familieleden omgaan met de detentiesituatie van een familielid. De periode wordt opgedeeld in drie fases. De eerste fase is de verwerkingsperiode waarin er getracht wordt in het reine te komen met de veranderde situatie ('coming to terms'). Er ontstaat een enorme druk op de familie door de gerechtelijke procedure en de

¹¹⁹ Chui, W. H. (2010). Pains of imprisonment: Narratives of the women partners and children of the incarcerated, *Child and Family Social Work*, 15(2): 196-205.

¹²⁰ Sharp, S. F. en Marcus-Mendoza S.T. (2001). It's a family affair: Incarcerated women and their families, *Women & Criminal Justice*, 12(4): 21-49.

¹²¹ Chui, W. H. (2010). Pains of imprisonment: Narratives of the women partners and children of the incarcerated, *Child and Family Social Work*, 15(2): 196-205.

¹²² Klein, S. R., Bartholomew, G.S. en Hibbert, J. (2002). Inmate family functioning, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(1): 95-111.

¹²³ Rosi, E. (2011). Mothers in prison: Between the public institution and private family relations, *Child & Family Social Work*, 16(1): 12-21.

¹²⁴ Dirkwager, A., Nieuwbeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

veranderingen door de gevangenschap. Deze periode van onzekerheid, vanaf wanneer de verdachte voor de rechtbank moet verschijnen, tot en met een vaste straf wordt opgelegd kan soms maanden tot jaren aanslepen, waardoor de periode van stress en druk wordt verlengd. Gedurende deze tijd ervaart de familie een groot gamma aan gevoelens zoals isolatie, angst, machteloosheid, verlies,... Daarnaast trachten ze de gevangenschap verborgen te houden voor hun sociale omgeving uit angst om gestigmatiseerd te worden, waardoor ze op geen steun kunnen rekenen. De tweede fase wordt gekenmerkt door het proberen in contact te blijven met elkaar ('keeping in touch'). De naastbestaanden trachten de banden met de gedetineerde te behouden door zo veel mogelijk op bezoek te gaan, te telefoneren of te schrijven. De derde fase is een periode van puur overleven ('surviving the sentence'). Tijdens het uitzitten van de straf probeert de familie er het beste van de situatie maken met als enigste uitzicht: het vrijkomen van het familielid. Het proberen behouden van de contacten is sterk afhankelijk van hoe goed de relatie voor de detentie was. Indien er al geen goed contact was, is het weinig waarschijnlijk dat er tijd en moeite in gestoken wordt om de band te behouden.¹²⁵

Om persoonlijk met de detentiesituatie overweg te kunnen, zoeken naastbestaanden maar zeer weinig ondersteuning bij formele en informele instanties. Ze kiezen ervoor om persoonlijk met alle negatieve gevolgen om te gaan. Pas nadat steun van familie en vrienden geen soelaas meer kan bieden, wordt er naar formele organisaties gestapt. De reden hiervoor is deels omdat ze niet op de hoogte zijn van het bestaan van deze organisatie, en deels door de angst voor stigmatisering.¹²⁶ De naastbestaanden vinden formele organisaties weinig behulpzaam en gaan deze eerder vermijden. De meeste steun wordt gezocht bij andere familieleden.¹²⁷

2.3.2. Het gevangenisbezoek

Het in contact blijven met het gedetineerde familielid kent enkele moeilijkheden. Vooral de afstand van en naar de gevangenis en de daarmee gerelateerde extra kosten vormen een groot obstakel. Veel bezoekers zijn ten eerste lang onderweg en moeten ten tweede een ruime tijd op voorhand aanwezig

¹²⁵ Chui, W. H. (2010). Pains of imprisonment: Narratives of the women partners and children of the incarcerated, *Child and Family Social Work*, 15(2): 196-205.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Hairston, J. C. F. (2002). Prisoners and families: parenting issues during incarceration. From Prison To Home Conference: 42-54.

zijn, waardoor het bezoek een groot deel van de dag in beslag neemt.¹²⁸ Op regelmatige basis een bezoek brengen aan de gedetineerde vergt dan ook veel tijd, geld en energie. Het plannen ervan wordt een groot deel van het familieleven, waardoor de familiale agenda grote veranderingen doormaakt. In sommige families worden andere activiteiten stopgezet om het bezoek te kunnen laten doorgaan.¹²⁹

Wanneer de familie op bezoek gaat bij de gedetineerde, komen ze onvermijdelijk in contact met het gevangenispersoneel, andere families die op bezoek komen, met de sfeer die de gevangenisomgeving met zich meebrengt en het gevangenisbeleid.¹³⁰ Tijdens het bezoek zijn er een aantal obstakels die de ervaring ondermijnen en waardoor mogelijk een trauma kan ontstaan. Voorbeelden hiervan zijn het lange wachten op voorhand, niet vrij mogen bewegen tijdens het bezoek, de strenge veiligheidsmaatregelen, de vele gesloten deuren, onrespectvolle behandeling door het gevangenispersoneel, het gebrek aan animatie voor kinderen, overvolle wachtruimtes, de onwetendheid, het gebrek aan privacy, onduidelijke regels,... Hierdoor ervaren de bezoekers nog eens een extra stigmatisering en voelen zich soms behandeld als criminelen.¹³¹ Een gevangenisbezoek is vaak een les in nederigheid, waardoor vooral frustratie, intimidatie en angst de vreugde van het bezoek ondermijnen.¹³²

Een positief effect van het bezoek en het behouden van het contact is de wederzijdse steun die verkregen wordt. De gevangene blijft ook op de hoogte van wat er in de samenleving gebeurt en krijgt materiële en financiële steun. Het belangrijkste doel van het bezoek is het behoud van het sociaal kapitaal.¹³³ Het sociaal kapitaal kan omschreven worden als relaties binnen sociale netwerken waarbinnen wederkerigheid en vertrouwen ontstaat. Door deze netwerken kunnen personen gemeenschappelijke normen, waarden en doelen definiëren, waardoor het risico op recidive minder hoog is.¹³⁴

¹²⁸ Naser, D. L. en Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review*, 7(2): 20-31.

¹²⁹ Novero, C. M., Booker Loper, A. en Warren, J. I. (2011). Second-generation prisoners: Adjustment patterns for inmates with a history of parental incarceration, *Criminal Justice and Behavior*, 38(8): 761-778.

¹³⁰ Arditti, J. A. (2002). Families and incarceration: An ecological approach, *Families in Society – The Journal of Contemporary Human Services*, 86(2): 251-260.

¹³¹ Arditti, J. A. (2002). Families and incarceration: An ecological approach, *Families in Society – The Journal of Contemporary Human Services*, 86(2): 251-260.

¹³² Hairston, J. C. F. (2002). Prisoners and families: parenting issues during incarceration. From Prison To Home Conference: 42-54.

¹³³ Novero, C. M., Booker Loper, A. en Warren, J.I. (2011). Second-generation prisoners: Adjustment patterns for inmates with a history of parental incarceration, *Criminal Justice and Behavior*, 38(8): 761-778.

¹³⁴ Christian, J., Mellow, J., Thomas, S. (2006). Social and economic implications of family connections to prisoners, *Journal of Criminal Justice*, 34(4): 443-452.

3. Vrijkomen

3.1. Inleiding

Doordat het aantal gevangenen blijft stijgen, komen er elk jaar ook meer en meer gevangenen terug vrij. Daardoor is de academische aandacht voor de re-integratie van ex-gedetineerden toegenomen.¹³⁵

De overgang van de gevangenis naar de vrije samenleving is een moeilijke fase, waarbij re-integratie en aanpassing centraal staan. Het succes van dit proces is afhankelijk van vier sterk beïnvloedende factoren: persoonlijke kenmerken, de sociale omgeving van vrienden en familie, de gemeenschap en het beleid.¹³⁶

Persoonlijke kenmerken: de bereidheid van de ex-gedetineerde tot veranderen van het gedrag en het aanpassen van zijn identiteit aan de geldende normen en waarden in de samenleving.

Sociale omgeving: de sociale omgeving moet de persoonlijke verandering van de ex-gedetineerde aanvaarden. De naaste familie kan ook essentiële hulp verschaffen op vlak van huisvesting, het vinden van een job, enzovoort. De dichte omgeving functioneert als een soort buffer tegen mislukking.

De gemeenschap: de overgang wordt ook sterk beïnvloed door de context waarin de ex-gedetineerde terecht komt. De residentiële stabiliteit, organisatorische participatie en de mate van formele en informele controle zijn hierbij bepalende factoren.

Beleid: de vorige vier factoren worden deels door de vele keuzes die op het beleidsniveau worden gemaakt vormgegeven. Voorbeelden van deze keuzes zijn: de mate van het inzetten van de gevangenisstraf als reactie op criminaliteit, het voorbereidingsproces op de vrijlating, de beslissing tot vervroegde invrijheidsstelling, de voorwaarden verbonden aan voorwaardelijke invrijheidsstelling,... Voor elke individu afzonderlijk zijn deze beslissingen van groot belang.¹³⁷

¹³⁵ Rocque, M., Bierie, D. en MacKenzie D.L. (2011). Social bonds and change during incarceration: Testing a missing link in the reentry research, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(5): 816-838.

¹³⁶ Vischer, C. A. (2003). Transitions from prison to community: Understanding individual pathways, *Annual Review of Sociology*, 29(1): 89-113.

¹³⁷ Ibid.

3.2. Obstakels

3.2.1. Obstakels voor de gedetineerde

Ex-gedetineerden hebben in de periode van vrijkomen vooral financiële moeilijkheden. Uit onderzoek blijkt dat ze vaker werkloos zijn dan personen die nooit in de gevangenis zaten. Het komt minder vaak voor dat een ex-gedetineerde een stabiele en goedbetaalde baan vindt, door het hebben van een strafblad en het stigma dat hiermee gepaard gaat.¹³⁸ Indien de ex-gevangene wel aan de slag gaat, ligt het jaarloon beduidend lager, waardoor ze vaak gedwongen worden tot alternatieve inkomsten zoals zich inlaten met illegale activiteiten of het ontvangen van financiële gunsten van vrienden of familie.¹³⁹ Naast de financiële en arbeidsproblemen zijn gedetineerden ook vaak dakloos wanneer ze de gevangenis verlaten.¹⁴⁰ Tot ze nieuw werk gevonden hebben, verblijven ze meestal bij familie of vrienden, omdat ze zelf geen woonst of huishuur kunnen betalen.¹⁴¹ Het hebben van een financieel inkomen en een stabiele plaats van onderkomen speelt een grote rol in het voorkomen van recidive.¹⁴²

Een ander obstakel is het verhoogde risico op gezondheidproblemen dat gedetineerden in de gevangenis oplopen. Een infectie of een drugsverslaving vormt een nog grotere hindernis om de overgang van de gevangenis naar een normaal leven in de vrije samenleving te maken. Deze problemen zijn op zich dan weer bedreigingen voor de financiële en arbeidstoestand. Ook de psychologische problemen die kunnen ontstaan tijdens de gevangenschap kunnen de positieve kansen op een succesvolle integratie belemmeren.¹⁴³

Het is dus belangrijk dat het beleid inspeelt op de volgende vier aandachtspunten. Ten eerste het

¹³⁸ Dirkzwager, A., Nieuwebeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

¹³⁹ Freudenberg, N., Daniels, J., Crum, M. et al. (2008). Coming home from jail: the social and health consequences of community reentry for women, male adolescents, and their families and communities, *American Journal of Public Health*, 98(1): 191-202.

¹⁴⁰ Dirkzwager, A., Nieuwebeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

¹⁴¹ Seiter, R. P. en Kadela, K.R. (2003). Prisoner Reentry: What works, what does not, and what is promising, *Crime & Delinquency*, 49(3): 360-388.

¹⁴² Freudenberg, N., Daniels, J., Crum, M. et al. (2008). Coming home from jail: the social and health consequences of community reentry for women, male adolescents, and their families and communities, *American Journal of Public Health*, 98(1): 191-202.

¹⁴³ Ibid.

bijstaan van de ex-gedetineerde in een stabiel inkomen, zodat men minder geneigd is vanuit financieel oogpunt om zich te engageren in criminele activiteiten. Ten tweede huisvesting. Het is belangrijk dat de persoon een dak boven zijn hoofd heeft. Via een goede verstandhouding met de familie kan hiervoor een snelle oplossing gezorgd worden. Ten derde zijn drugs- en mentale behandeling bij vrijkomst belangrijke factoren om de risico's op herval in te perken. Ten vierde is het ook noodzakelijk voor ex-gedetineerden dat ze een dagdagelijkse routineuze bezigheid hebben onder de vorm van bijvoorbeeld een vaste job, zodat de verleiding naar druggebruik en delinquentie ingeperkt wordt.¹⁴⁴

Beleidsmakers moeten bij het aanpakken van deze aandachtspunten beseffen dat de familiale banden een cruciale rol spelen in de verwezenlijking ervan. De familie van de gedetineerde wordt vaak aanzien als de sterkste motivatie om na vrijkomst een succesvol leven op te bouwen.¹⁴⁵ De familie levert een aanzienlijke bijdrage in de morele steun, het zoeken naar een woonplaats en het vinden van een job.¹⁴⁶

Hier moet opgemerkt worden dat de obstakels niet voor elke gedetineerde die vrijkomt gelden. In sommige gevallen is de detentie een levensgebeurtenis waardoor de gedetineerde zich positief aanpast. Wanneer men de kans grijpt om af te kicken en een opleiding te volgen in de gevangenis, zijn er meer kansen op slagen bij de re-integratie.¹⁴⁷

3.2.2. Obstakels voor de familie

Het vrijkomen kan ook heel wat ellende meebrengen voor de familie. Deze zijn vooral financiële terugval, angst voor recidive en moeilijkheden in de relaties met de sociale omgeving. Daarnaast is het mogelijke druggebruik van de ex-gedetineerde vaak een probleem. De verslaafde vraagt meer

¹⁴⁴ Freudenberg, N., Daniels, J., Crum, M. et al. (2008). Coming home from jail: the social and health consequences of community reentry for women, male adolescents, and their families and communities, *American Journal of Public Health*, 98(1): 191-202.

¹⁴⁵ Novero, C. M., Booker Loper, A. en Warren, J.I. (2011). Second-generation prisoners: Adjustment patterns for inmates with a history of parental incarceration, *Criminal Justice and Behavior*, 38(8): 761-778.

¹⁴⁶ Christian, J., Mellow, J. en Thomas, S. (2006). Social and economic implications of family connections to prisoners, *Journal of Criminal Justice*, 34(4): 443-452.

¹⁴⁷ Freudenberg, N., Daniels, J., Crum, M. et al. (2008). Coming home from jail: the social and health consequences of community reentry for women, male adolescents, and their families and communities, *American Journal of Public Health*, 98(1): 191-202.

geld om in zijn verslaving te voldoen en het gebruik zelf veroorzaakt extra stress binnen de familie.¹⁴⁸ In sommige gevallen is de thuiskomst van het familielid een teleurstelling. Dit is enerzijds door te hoge verwachtingen die men aan de ex-gevangene stelt en anderzijds door het besef dat de ex-gevangene zeer veel hulp en ondersteuning nodig heeft, waaraan men soms niet kan voldoen. In sommige gevallen maakt de ex-gedetineerde ook beloftes, die later verbroken worden, waardoor de teleurstelling een grote deuk in de relatie veroorzaakt.¹⁴⁹

3.3. Risico op recidive

Wanneer een gedetineerde na het uitzitten van de gevangenisstraf terug vrijkomt is de hereniging met de familie een van de moeilijkste opdrachten die hem of haar te wachten staat. Gedurende de detentieperiode kunnen de relaties met naasten zeer ingewikkeld geworden zijn en kunnen er aan beide kanten ook verschillende verwachtingen bestaan. De banden met de familie spelen een belangrijke rol in de re-integratie en het voorkomen van recidive. Cijfers tonen aan dat personen met sterke familiebanden minder kans hebben om opnieuw een delict te plegen.¹⁵⁰ De criminologische theorieën die stellen dat het gevangenisbezoek en het behouden van contacten tijdens de detentieperiode de kans op recidive verkleint, vertrekken vanuit de social bond-theory van Hirschi. Deze theorie van Hirschi stelt dat personen die een minder sterke band hebben met de samenleving meer geneigd zijn tot het plegen van delinquentie. Er zijn vier soorten van bindingen tussen een persoon en de maatschappij:

Attachment: dit staat voor de affectieve banden met significante anderen uit de omgeving, vooral onder de vorm van familiebanden. Het plegen van delinquentie creëert het risico om deze banden te verliezen.

Commitment: dit is de investering in conventioneel gedrag. Dit kan men realiseren door het volgen van een opleiding en het opbouwen van een succesvolle carrière. Wanneer normafwijkend gedrag gesteld wordt, komen deze investeringen in het gedrang.

Involvement: dit heeft betrekking op de deelname aan conventionele activiteiten die leiden tot sociaal aanvaard succes en een sociaal aanvaarde status. De kwaliteit van deze activiteiten en de

¹⁴⁸ Naser, D. L. en Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review*, 7(2): 20-31.

¹⁴⁹ Novero, C. M., Booker Loper, A. en Warren, J.I. (2011). Second-generation prisoners: Adjustment patterns for inmates with a history of parental incarceration, *Criminal Justice and Behavior*, 38(8): 761-778.

¹⁵⁰ Naser, D. L. en Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review*, 7(2): 20-31.

doelstellingen ervan kunnen het risico op delinquent gedrag verlagen, omdat deze op het spel gezet worden wanneer de persoon een crimineel feit pleegt.

Belief: het accepteren van de sociaal geldende normen en waarden. Dit geloof staat centraal in de theorie van Hirschi omdat het rechtstreeks een impact heeft op het al dan niet plegen van delinquentie.¹⁵¹

Samengevat stelt Hirschi dat sterke banden met familie, vrienden en de gemeenschap de neiging tot het plegen van criminaliteit sterk inperken. Dit omdat men deze banden op het spel gezet worden wanneer crimineel gedrag gesteld wordt. Wanneer men deze banden niet heeft, kan de persoon in kwestie weinig verliezen en staat er ook minder op het spel indien men overgaat tot een strafbaar gesteld gedrag.¹⁵²

Het is net door de gevangenschap dat men het grootste risico loopt om deze banden met de gemeenschap te verliezen en er ook zeer weinig mogelijkheden zijn om ze terug op te bouwen waardoor er bij het vrijkomen een hoger risico op recidive bestaat. Hierdoor ontstaat er een cyclus van criminaliteit.¹⁵³

3.4. De familiale banden

3.4.1. De transformatie van relaties

Het criminele feit en de detentie laten een diepe indruk na op de relatie van de dader met zijn familie. Een bepalende factor is hoe de relatie voor het crimineel gestelde gedrag was: waren ze sterk met elkaar betrokken, was er sprake van conflicten of konden ze rekenen op elkaar? Het criminele feit kan drie mogelijk effecten hebben op de relatie waardoor de relaties onder te verdelen

¹⁵¹ Wiatrowski, M.D., Griswold, D.B. en Roberts, M.K. (1981). Social control theory and delinquency, *American Sociological Review*, 46(5), 525-541.

¹⁵² William, B. D. en Daniel, D.P. (2008). Inmate social ties and the transition to society: Does visitation reduce recidivism?, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45(3): 287-321.

¹⁵³ Liebling, A. en Maruna, S. 'Introduction: the effects of imprisonment revisited' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 1-33.

zijn in de volgende drie categorieën: verstoord, veranderd en onzeker.¹⁵⁴

Verstoord. Een verstoorde relatie betekent dat de relatie voordien stabiel en ondersteunend was, maar dat de stabiliteit en de wederkerigheid stilaan afnemen. De afwezigheid van de gevangene betekent een groot verlies in het leven van de familie. Ze zijn dan ook bereid om er veel aan te doen om de relatie na de gevangenisstraf terug op te bouwen zoals ervoor. Dit type van relatie komt het meeste voor.

Veranderend. Het crimineel feit kan een relatie veranderen in de zin dat de relatie voordien niet hecht was, maar dat de familie door de detentie verwacht dat de gevangene zich positief zal aanpassen en dat er verbetering op komst is. Er wordt ook verwacht dat de delinquent zal werken aan de relatie. De gevangenschap wordt dan aanzien als een opluchting binnen de familie, omdat ze zich minder moeten zorgen maken over het risicovolle gedrag van de persoon in kwestie.

Onzeker. Families in onzekere relaties hebben eerder een dubbel gevoel. De relatie was voordien twijfelachtig en dit blijft zo door de gepleegde feiten. Er is geen zekerheid of men nog contact wil houden met de crimineel of niet.¹⁵⁵

3.4.2. De relaties heropbouwen

De hereniging met de familie is een van de belangrijkste taken wanneer de gevangene vrijkomt. Door de gevangenschap is het sociaal kapitaal vaak verloren en zijn persoonlijke relaties vaak afgebroken. Deze terug opbouwen is moeilijk doordat de ex-gevangene het label voor de rest van zijn leven meedraagt.¹⁵⁶ Deze periode van hereniging verloopt vaak vol spanningen, stress en obstakels, zowel voor de gevangene als de familie.¹⁵⁷ Wanneer de delinquent terug in het familieleven opgenomen wordt, is het mogelijk dat de rol van de persoon veranderd is en deze terug moet worden ingepast. Het is zelfs mogelijk dat na een zeer lange detentieperiode de familieleden elkaar terug moeten leren kennen. De ex-gedeteneerde ervaart mogelijk ook een enorm

¹⁵⁴ Christian, J. en Kennedy, L.W. (2011). Secondary narratives in the aftermath of crime: Defining family members' relationship with prisoners, *Punishment & Society*, 1(1): 113-121.

¹⁵⁵ Christian, J. en Kennedy, L.W. (2011). Secondary narratives in the aftermath of crime: Defining family members' relationship with prisoners, *Punishment & Society*, 1(1): 113-121.

¹⁵⁶ Rocque, M., Bierie, D. en MacKenzie, D.L. (2011). Social bonds and change during incarceration: Testing a missing link in the reentry research, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(5): 816-838.

¹⁵⁷ Naser, D. L. en Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review*, 7(2): 20-31.

schuldgevoel over de situatie die hij veroorzaakte.¹⁵⁸ Een andere oorzaak voor de spanningen is dat er gedurende een lange periode de emoties vaak onbesproken gebleven zijn en dat er tijdens de bezoeken weinig gepraat werd over de gevoelens en frustraties. Samen met de financiële zorgen en verandering in het rollenpatroon, kan dit voor een explosieve situatie zorgen.¹⁵⁹

De heropbouw van de relaties is afhankelijk van de sterkte van de band voor en tijdens de gevangenschap, de frequentie waarop het contact plaatsvindt, de sociale of antisociale invloed van de familie en of de gevangene op financiële en emotionele steun kan rekenen bij vrijkomst. Zoals hiervoor reeds vermeld zijn ex-gevangenen die een positieve band hebben met hun familie en steun verkrijgen, het meest succesvol op vlak van re-integratie en het vermijden van recidive.¹⁶⁰

Volgens de theorie van het sociaal systeem (zie supra) mogen de familiale relaties niet in een vacuüm gezien worden. Ze maken onderdeel uit van grotere instituties, zoals de gehele familie, de vriendenkring, de brede gemeenschap en de economie. Vanaf het begin van de detentiesituatie moeten deze actoren in rekening gebracht worden om een positieve prognose bij vrijkomst te kunnen maken.¹⁶¹

Het verlenen en verkrijgen van familiesteun kan voordelen en nadelen hebben. Het kan voordelig zijn voor de familie omdat de stress en de pijn verlicht worden, het kan de familiebanden behouden en de familie helpen in hun dagelijkse noden. Het nadeel is echter dat de familiale steun geen garantie is op het niet hervallen in crimineel gedrag. Wanneer dit wel gebeurt kan de familie teleurgesteld zijn en kunnen de familiale banden zelfs onherroepelijk aangetast worden.¹⁶²

3.4.3. Hoe?

William en Daniel beklemtonen in hun artikel dat de familiale banden behouden het best gebeurt via

¹⁵⁸ Harman, J. J., Smith, V.E. en Egan, L.C. (2007). The impact of incarceration on intimate relationships, *Criminal Justice and Behavior*, 34(6): 794-815.

¹⁵⁹ Estrin, A. (1995). Strengthening inmate-family relationships: Programs that work, *Corrections Today*, 57(7): 116.

¹⁶⁰ Naser, D. L. en Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review*, 7(2): 20-31.

¹⁶¹ Klein, S. R., Bartholomew, G.S. en Hibbert, J. (2002). Inmate family functioning, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(1): 95-111.

¹⁶² Ibid.

de verschillende contactmomenten. Er zijn veel mogelijkheden om contact te houden, bijvoorbeeld het bezoek, via de telefoon, briefwisseling, email,... De mogelijkheden zijn er maar ze zijn sterk beperkt en strikt gereguleerd.¹⁶³ Het aantal, het tijdstip en de lengte van de telefoongesprekken zijn bijvoorbeeld gelimiteerd, het moment en de duur van het bezoek ligt vast, enzovoort.¹⁶⁴

Het meest efficiënte is het bezoek. Het bezoek is de enige manier voor gevangenen om via face-to-face-contact relaties te herstellen die verstoord, veranderd of onzeker zijn.¹⁶⁵ Hoewel gevangenisbezoeken het contact zoals in de vrije samenleving niet kunnen vervangen, kan via de gesprekken de relatie blijven bestaan.¹⁶⁶ Het voordeel daarvan is dat het sociaal kapitaal behouden blijft, waaruit zowel de familie als de ex-gedeteneerde bij vrijkomst steun en hulp kan putten.¹⁶⁷

3.5. Succesvolle programma's

Wereldwijd zijn er talrijke programma's ontwikkeld om de overgang van de gevangenis naar de vrije samenleving te vergemakkelijken en het risico op recidive te reduceren. Deze programma's verschillen op veel vlakken van elkaar, maar uit onderzoek is gebleken dat de succesvolle projecten steeds de volgende kernpunten gemeenschappelijk hebben:

- De gevangenen krijgen de kans om de banden met de familie te versterken of te ontwikkelen en kunnen gebruik maken van diensten voor familiesteun.
- Het bezoek is initieel gericht op tijd spenderen met de familie, waar iedereen de kans krijgt om onderdeel uit te maken van de familiale banden.
- De gevangenen krijgen lessen in het uitvoeren van de ouderlijke rol om hen voor te bereiden op het leven als een aanwezige ouder.
- Het programma wordt aangepast aan de noden van individuele ex-gevangene in verband met

¹⁶³ William, B. D. en Daniel, D.P. (2008). Inmate social ties and the transition to society: Does visitation reduce recidivism?, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45(3): 287-321.

¹⁶⁴ Snyder, Z. K. (2009). Keeping families together: The importance of maintaining mother-child contact for incarcerated women, *Women & Criminal Justice*, 19(1): 37-59.

¹⁶⁵ William, B. D. en Daniel, D.P. (2008). Inmate social ties and the transition to society: Does visitation reduce recidivism?, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45(3): 287-321.

¹⁶⁶ Snyder, Z. K. (2009). Keeping families together: The importance of maintaining mother-child contact for incarcerated women, *Women & Criminal Justice*, 19(1): 37-59.

¹⁶⁷ William, B. D. en Daniel, D.P. (2008). Inmate social ties and the transition to society: Does visitation reduce recidivism?, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45(3): 287-321.

culturele en etnische normen. De relevantie van het programma is de belangrijkste determinant.

- Het gevangenispersoneel wordt betrokken in het programma. Familiesteun wordt ook aangeboden aan het personeel.
- Programma's voor familiale ondersteuning moeten aanzien worden als noodzakelijk voor de re-integratie van de delinquent.

Deze kernelementen bewijzen nogmaals dat de familie de meest cruciale schakel is voor de re-integratiekansen van de gevangene. Daarnaast is het ook belangrijk dat de programma's regelmatig geëvalueerd en aangepast worden.¹⁶⁸

In de literatuur worden de zogenaamde 'halfway houses' en 'community reentry centers' hoog aangeprezen. Na het vrijkomen geleidelijk en onder supervisie terug in de gemeenschap binnenstappen is voor alle partijen voordeliger. Voor de ex-gevangene is het makkelijker om de problemen en de verplichtingen die gepaard gaan met de overgang aan te pakken. Tijdens de overgangperiode kan de familie wennen aan de nieuwe situatie, de relatie laten aansterken en onderlinge afspraken en regelingen maken.¹⁶⁹

3.6. Copingmechanismen

Tijdens moeilijke tijden van verandering vallen de familieleden vaak terug op alternatieve steun om te kunnen omgaan met de druk en de angst. Uit internationale literatuur blijkt dat veel families beroep doen op religieuze of spirituele bronnen waar ze steun uit putten. Door deze steun kunnen ze beter reageren in stressvolle omstandigheden. De religieuze en spirituele organisatie waartoe men behoort, biedt ook een groot aandeel aan emotionele steun. Een kleine minderheid van de familieleden grijpen naar drugs of alcohol om met de stressvolle situatie om te gaan en de moeilijkheden te verwerken.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Estrin, A. (1995). Strengthening inmate-family relationships: Programs that work, *Corrections Today*, 57(7): 116.

¹⁶⁹ Petersilia, J. (2003). *When prisoners come home. Parole and prisoner reentry*, New York, Oxford University Press, 278.

¹⁷⁰ Naser, D. L. en Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review*, 7(2): 20-31.

Slechts weinigen doen beroep op officiële instanties die hen kunnen bijstaan in het proces van de gezinshereniging. In een onderzoek van Naser en Vischer heeft men ontdekt dat de familieleden op de vraag 'zijn er enkele diensten die jou zouden kunnen helpen tijdens de vrijkomst van het familielid', de respondenten vooral hun eigen welzijn buiten beschouwing lieten en steun zouden zoeken om de gedetineerde zelf te helpen. Ze zien bijvoorbeeld het vinden van een job door de ex-gedetineerde als een succes voor de hele familie, waardoor ook hun eigen welzijn stijgt.¹⁷¹

3.7. Wat verwacht de gevangene zelf?

Uit onderzoek blijkt dat zeker de helft van de vrijgelaten personen terug in de gevangenis belandt. Om dit aandeel te beperken, kan het nuttig zijn niet enkel de kant van de familie te bekijken, maar ook met de visie van de gevangene die bijna zal vrijkomen rekening te houden. Ex-gedetineerden die zelf optimistisch zijn en een goede hoop hebben over de toekomst, zijn minder geneigd om in oude gewoontes te hervallen. Hoop creëert een positieve ingesteldheid en openheid voor verandering, waardoor persoonlijke verwachtingen en het zelfvertrouwen hoog liggen. Het positieve vooruitzicht op de hereniging met een familie en het terugkeren naar de gemeenschap is een goede katalysator voor gedragsverbetering.¹⁷² Verschillende onderzoeken hebben ook aangetoond dat het kunnen rekenen op steun vanuit de familie, het hebben van kinderen en getrouwd zijn, positief correleren met het optimisme van de gedetineerde over het vrijkomen. Er zijn ook verbanden tussen het optimisme en het werken in de gevangenis, meedoen aan drugprogramma's en programma's die werken aan het zelfvertrouwen. Maar geen enkele variabele toonde zo'n duidelijk verband tussen de optimistische ingesteldheid en de band met de familie. De gedetineerde vindt het dus zelf ook belangrijk dat hij kan rekenen op de steun van zijn naasten bij het vrijkomen. Wanneer dit uitzicht er niet is, heeft de gevangene een minder optimistisch toekomstbeeld en is de kans op falen ook groter.¹⁷³

¹⁷¹ Naser, D. L. en Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review*, 7(2): 20-31.

¹⁷² Visher, C. A. en O'Connell, D.J. (2012). Incarceration and inmates' self perceptions about returning home, *Journal of Criminal Justice*, 40(5): 386-393.

¹⁷³ Ibid.

4. Kwalitatief onderzoek naar de impact van detentie op de familie van gedetineerden en hun toekomstperspectief

4.1. Inleiding

Uit de bovenstaande literatuurstudie kan men duidelijk concluderen dat het voor alle partijen zeer voordelig is om de beleving van de detentie door de familie van gedetineerden te begrijpen. Daarom werd in het kader van deze masterproef gekozen om zelf een kwalitatief onderzoek op te stellen om de leefwereld van deze groep mensen doeltreffend te begrijpen. Hierna volgt de beschrijving van de onderzoekspopulatie, de methodologie en de onderzoeksresultaten.

4.2. Populatie

De onderzoekspopulatie bestaat uit familie van gedetineerden. Onder de term 'gedetineerde' wordt een gevangene verstaan van wie de schuld aan een crimineel feit vaststaat en die veroordeeld werd tot een effectieve gevangenisstraf die op het moment van de ondervraging uitgezeten werd. De familie bestaat uit de echtgenotes of partners van gedetineerden en familieleden van de eerste graad, zoals ouders, broers en zussen.

Het onderzoek is geografisch beperkt gebleven, in die zin dat er op één uitzondering na enkel familieleden van gedetineerden uit het Penitentiair Complex te Brugge werden ondervraagd. Deze keuze werd gemaakt om optimaal gebruik te kunnen maken van de beschikbare tijd en middelen die voorhanden waren.

4.2.1. Procedure

De respondenten werden op twee verschillende manieren gerekruteerd. Beide methoden werden verkozen omdat de doelgroep van de respondenten niet zomaar te lokaliseren valt en er geen contactlijst bestaat, waarop alle familieleden van gedetineerden verzameld zijn. Het is met andere woorden een verborgen populatie, waardoor op strategische plaatsen en manieren respondenten gezocht werden.

Ten eerste werd een zoekertje geplaatst op het forum van de website van Thuisfront, een werkgroep voor de familie van gedetineerden waar men terecht kan voor concrete informatie en steun. De activiteit van dit forum ligt momenteel op een laag pitje met als gevolg dat er slechts één positieve reactie op kwam.

Ten tweede werden de bezoekers in de wachtzaal van het Penitentiair Complex van Brugge aangesproken. Hiervoor werd er op voorhand een schriftelijke toestemming verkregen van de directie van de Brugse gevangenis om de wachtzaal te betreden. Dit gebeurde op een woensdagnamiddag onder begeleiding van een medewerkster van het Justitieel Welzijnswerk Brugge. Deze persoon stond in voor de begeleiding en het wegwijzen in de gevangenis. Daarna werden de personen die de wachtzaal binnenkwamen aangesproken en voorgesteld om deel te nemen aan het onderzoek. Eerst werd een screeningvraag gesteld om personen die niet voldeden aan de selectiecriteria reeds uit te sluiten. Deze vraag ging na of het werkelijk een familielid was die ze kwamen bezoeken en of deze persoon reeds gedetineerd is. Ook aan de hand van deze eerste vraag werden enkele personen op basis van de taal uit het onderzoek geweerd. Twee Franstalige dames en een anderstalige vrouw die gebrekkig Engels sprak, werden niet uitgenodigd voor het interview, omdat het niet als haalbaar werd aanzien om het kwalitatief interview uit te voeren door de taalbarrière. Omwille van praktische redenen werden dus enkel Nederlandstalige personen in het onderzoek betrokken.

Er werd toestemming verkregen van 7 personen en de contactgegevens werden ter plaatse genoteerd. Op een later tijdstip werden de respondenten telefonisch gecontacteerd en werd een afspraak gemaakt wanneer het interview zou doorgaan.

4.2.2. Uitval

In een onderzoek krijgt men altijd te maken met uitval en dit was hier ook het geval. Twee personen die hadden ingestemd tot deelname, hebben geen interview afgelegd. De ene persoon was niet meer te contacteren, de andere persoon had via een sms-bericht de afspraak afgezegd en was later ook niet meer te bereiken.

Uiteindelijk werd er met zes respondenten een afspraak gemaakt en deze zes interviews zijn ook effectief doorgegaan.

4.2.3. Kenmerken van de respondenten

Er werd een groepje van 6 respondenten bevraagd, met onderling verschillende kenmerken.

- a) De vriendin van een gedetineerde;
- b) De broer van een gedetineerde;
- c) De vader van een gedetineerde;
- d) De partner van een gedetineerde, waarvan de relatie pas tijdens de detentiesituatie begonnen is;
- e) De moeder van een gedetineerde;
- f) De stiefvader van een gedetineerde.

Deze grote variatie leverde inzichten vanuit verschillende perspectieven op.

4.3. Methodologie

4.3.1. Gegevensverzameling

Er werd gekozen om de impact van de detentie op de familie van gedetineerden na te gaan door middel van een kwalitatief onderzoek, meer bepaald onder de vorm van halfgestructureerde diepte-

interviews. De interviews werden afgenomen op basis van een topiclist. Deze topiclist was afgeleid uit de verschillende deelvragen van de onderzoeksvraag en vervulde de functie van leidraad doorheen het hele interview.¹⁷⁴

De reden van deze kwalitatieve aanpak bestond erin dat er een sterke focus ontstond op de gevoelens, meningen en ervaringen van de bevroagde personen. Het perspectief van de respondenten stond centraal.¹⁷⁵ Een andere reden voor het gebruik van diepte-interviews was dat de impact van de detentie een nogal complex begrip is en soms gevoelig kan liggen. Interviews zijn dan ook de gepaste methode om deze informatie te verkrijgen, doordat het face-to-face-contact drempelverlagend werkt.¹⁷⁶

Er werd telkens één beginvraag gesteld, waarna de respondent antwoordde en het gesprek in een bepaalde richting leidde. De persoon vertelde enkel wat hij wilde over het onderwerp en naargelang de antwoorden werden er doorvragen gesteld of overgegaan naar een ander onderwerp. De onderzoeker was actief en reflexief tijdens de gesprekken, in die mate dat er naar meer uitleg werd gevraagd indien er iets onduidelijk bleef, er iets moest uitgediept worden, of wanneer het gesprek stilviel.¹⁷⁷

4.3.2. Setting

De interviews vonden telkens plaats op een locatie volgens de keuze van de respondent. Vijf interviews vonden bij de geïnterviewde thuis plaats, het zesde interview vond bij de onderzoeker zelf plaats. Telkens werd er voor gezorgd dat het interview in een setting kon verlopen dat zo aangenaam mogelijk was voor de respondent en waar er zo weinig mogelijk invloeden van buitenaf het gesprek verstoorden.

Het gesprek werd opgenomen met een videocamera. Er werd wel duidelijk op gewezen dat de lens

¹⁷⁴ Billiet, J. en Waeye, H. (eds.) (2010). *Een samenleving onderzocht: Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen, De Boeck, 390.

¹⁷⁵ Vanhaelemeesch, D. en Vander Beken, T. (2012). 'Electronic monitoring: convict's experiences in Belgium', in Cools, De Ruyver, B. Easton, M., e.a. (eds.) (2012). *Social conflicts, citizens and policing*, Antwerpen, Maklu, 78.

¹⁷⁶ Bijleveld, C.C.J.H. (2005). *Methoden en technieken van onderzoek in de criminologie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 229.

¹⁷⁷ Mason, J. (1996). *Qualitative researching*, Londen, Thousand Oaks, 180.

van het toestel dicht bleef, waardoor er geen enkel beeldmateriaal werd geregistreerd. Enkel en alleen het geluid werd opgenomen om later te kunnen uittypen. De videocamera werd zo weinig mogelijk in het zicht gelegd, zodat hierdoor geen afschrikking kon bestaan. De geluidsopnames werden direct na het interview uitgetypt, waarop later de analyse werd uitgevoerd.

4.3.3. Informed consent

Voor de start van het interview werd door de interviewer en de geïnterviewde de toestemmingsverklaring ondertekend. Deze werd samen met de respondent nog eens luidop overlopen. Door middel van het ondertekenen van deze geïnformeerde toestemming verleenden de geïnterviewden de volledige vrijwilligheid van de deelname aan het onderzoek, werd hen gewezen op de mogelijkheid om de medewerking op gelijk welk moment stop te zetten, werd de anonimiteit van de gegevens gegarandeerd en werd verzekerd dat de informatie enkel voor wetenschappelijke doelstellingen gebruikt zouden worden. Daarnaast werd nog eens bevestigd dat de interviewer betrouwbaar met de gegevens zou omspringen en dat de respondent steeds een exemplaar van het eindresultaat kan bekomen.

4.3.4. Voordelen

Aan een diepte-interview zijn enkele voordelen verbonden. Ten eerste hebben face-to-face-gesprekken een zeer open en flexibel karakter. In tegenstelling tot schriftelijke onderzoeksmethoden, kon er tussengekomen worden indien nodig. Bij onvolledige of onduidelijke antwoorden bijvoorbeeld werd er om meer uitleg en verduidelijking gevraagd indien nodig en konden de vragen zelf ook op een duidelijkere manier gesteld worden. Op deze manier was de kans kleiner om cruciale informatie te mislopen en zijn bijgevolg de gegevens ook meer volledig.¹⁷⁸ Ook kon de onderzoeker niet-verbale informatie in de data opnemen, zoals de lichaamshouding of de gelaatsuitdrukking die vaak cruciaal zijn bij het begrijpen van een antwoord.¹⁷⁹ Ten derde liet het

¹⁷⁸ Billiet, J. en Waeghe, H. (eds). (2003). *Een samenleving onderzocht: methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*, Antwerpen, Standaard, 289.

¹⁷⁹ Maso, I. en Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*, Amsterdam, Boom, 146.

halfopen concept ook toe dat de respondent centraal kwam te staan in het interview. Op deze manier kan het gesprek zeer dicht aanleunen bij de sociale en persoonlijke werkelijkheid.¹⁸⁰ Een vierde voordeel van het diepte-interview is dat de drempel tot waarheidsgetrouw antwoorden lager is. Daardoor worden sociaal wenselijke antwoorden vermeden en is de kans op geldige antwoorden groter.¹⁸¹

4.3.5. Kwaliteit van de gegevens

In dit onderzoek is de betrouwbaarheid onderschikt aan de validiteit. Dit wil zeggen dat er meer gestreefd werd naar het bekomen van volledige en geldige informatie dan naar de herhaalbaarheid van het onderzoek. Kwalitatieve diepte-interviews hebben zelden exact dezelfde resultaten indien ze opnieuw afgenomen worden, omdat de invloed van de interviewer en de omgevingscontext een grote rol spelen in het verloop van het onderzoek. Er werd dus vooral op toegezien dat de vragen antwoorden genereerden waar effectief naar gezocht werd en dat deze antwoorden de werkelijkheid bevatten.¹⁸²

4.3.6. Beperkingen

Een eerste beperking is dat de selectie van de respondenten niet aselekt gebeurd is. Op één uitzondering na werden enkel familieleden benaderd in het Penitentiair Complex van Brugge, waardoor niet elke potentiële respondent even veel kans had om deel te nemen aan het onderzoek. De respondenten werden met andere woorden pragmatisch geselecteerd. Ook gebeurde die selectie enkel op een woensdagnamiddag, waardoor de familieleden die op een ander tijdstip op bezoek kwamen geen kans hadden om geselecteerd te worden.

Ook is er in sterke mate zelfselectie opgetreden bij de werving van de respondenten. De mensen die

¹⁸⁰ Maso, I. en Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*, Amsterdam, Boom, 146.

¹⁸¹ Bijleveld, C.C.J.H. (2005). *Methoden en technieken van onderzoek in de criminologie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 229.

¹⁸² Maso, I. en Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*, Amsterdam, Boom, 146.

aangesproken werden, bepaalden zelf of ze al dan niet deelnamen aan het onderzoek, waardoor onzuiverheden in de steekproef geslopen zijn.

Een andere beperking van dit onderzoek is het feit dat enkel de impact op de familieleden in acht werd genomen die op bezoek gaan bij de gevangene. Een groot deel van de gedetineerden krijgt immers geen bezoek, wat erop wijst dat ofwel veel familieleden de banden met de gedetineerde hebben doorbroken, ofwel niet in de mogelijkheid zijn om op bezoek te komen. Om een algemeen beeld te krijgen van de impact van de detentie zou het volledigheidshalve ook mogelijk moeten zijn om het leven van deze verborgen populatie in kaart te brengen.

4.4. Resultaten

Hieronder volgen de resultaten van het kwalitatief onderzoek. Om deze onderzoeksresultaten te verduidelijken, zullen citaten uit de interviews weergegeven worden. Aan de hand van deze veelzeggende en betekenisvolle voorbeelden worden de exacte gevoelens, attitudes en ervaringen voor de lezer betekenisvoller en kan er een concreet beeld van opgesteld worden.

Eerst worden de financiële gevolgen besproken, waarna de sociale gevolgen aan bod komen. Deze laatste worden opgesplitst in de thema's isolatie, stigmatisering en gevolgen voor de relatie. Vervolgens worden de emotionele gevolgen en de gevolgen op vlak van de gezondheid weergegeven. Daarna worden de ervaringen in verband met het bezoek en de eventuele frustraties beschreven. Om af te sluiten wordt ingegaan op de positieve gevolgen van de gevangenschap en wordt ook het toekomstperspectief van de respondenten bekeken.

4.4.1. Financiële gevolgen

Uit de literatuur blijkt dat de financiële gevolgen de grootste negatieve impact vormt van de detentiesituatie. Dit blijkt ook uit de interviews. Er is echter geen verlies van een volledige maandinkomen, maar de uitgaven verbonden aan de detentie maken een groot deel uit van de

uitgaven, zo stelt ook de stiefvader van een gevangene:

“Financieel weegt dat enorm zwaar. Wij kopen zowel zijn kantine, wij sturen hem postzegels op, dagelijks krijgt hij zijn brieven van mij. Dus ja, als je kan rekenen loopt dat enorm op dat bedrag, alz bij wijze van spreken is dat een kleine reis...Maar je moet rekenen dat je op die hele tijd al meer dan 100 000 frank kwijt bent hé.”

Voor geen enkele respondent betekende de detentiesituatie het verlies van een inkomen. De gedetineerden woonden voor de gevangenschap niet (meer) bij de familie in. De twee partners die ondervraagd werden waren voor de detentie ook niet afhankelijk van een eventueel inkomen van hun parnter. Zij geven wel aan dat hun financiële situatie op dit moment beter had kunnen zijn, moest hun parnter niet in de gevangenis zitten, maar er is geen sprake van een financiële verandering of het moeten vermijden van andere uitgaven.

Ook heeft geen enkele respondent moeten bijspringen in het betalen van de gerechtskosten of de advocaat. De gedetineerden hadden voordien hun eigen job met een degelijk inkomen, waardoor ze dit zelf konden bekostigen.

Alle respondenten, op één persoon na, steunden hun familielid materieel en financieel. De belangrijkste uitgave gaat naar de aankopen in de kantine. Dit bedrag kon oplopen tot 100 euro per week. Daarbij hoort ook het opsturen van telefoonkaarten, postzegels en het storten van geld. Bij dit bedrag moeten ook nog eens de vervoerskosten bijgeteld worden. Deze bedragen tussen de 10 en 120 euro per week, afhankelijk van de afstand, het vervoersmiddel en de frequentie van het bezoek. Deze uitgaven worden door hen niet als extra kost of als een financiële last aanzien. De naastbestaanden willen er voor zorgen dat de gedetineerde niets te kort komt en gaan geen berekeningen maken hoeveel geld ze reeds uitgegeven hebben of hoe veel ze nog kunnen uitgeven. De financiële en materiële steun is voor hen iets vanzelfsprekend, het minste wat ze kunnen doen om de situatie van de gedetineerde aangenamer te maken. Dit kwam aan bod in alle interviews en werd door een broer van een gedetineerde als volgt verwoord:

“Ik reken daar niet aan. Als hij daar zit, het enigste wat hij verlangt is bezoek. En als ik moet zeggen naar mijn broer toe van het kost zoveel of zoveel, neen dat doe ik niet.”

Een vader stelt dat hij altijd geld opstuurt wanneer de gedetineerde dat vraagt. De financiële steun en het bezoek zijn vaak de enigste gunsten die een familielid kan betekenen:

“Als hij belt en als hij vraagt, pa kan je wat geld opsturen? Dan doe je dat ook. Je durft hem moeilijk zeggen, ja maar ik heb niets meer. Dus met een daguurtje doe je ook al niet veel.”

De stelling uit verschillende buitenlandse studies dat het vaak gezinnen zijn met een financieel precaire situatie die te maken krijgen met een gevangenisituatie wordt hier ook bevestigd. Geen enkel gezin had schulden of was afhankelijk van bijstand, maar drie van de zes gezinnen hadden het economisch op voorhand al moeilijk. Twee respondenten waren afhankelijk van een leefloon en een andere had veel geld verloren ten gevolge van een echtscheiding.

4.4.2. Sociale gevolgen

Isolatie

Over het algemeen zoeken de respondenten zeer weinig steun op. Ze praten allen zeer weinig over de detentiesituatie met anderen. Zelfs bij dichte familieleden of vrienden kan er geen sociale steun gevonden worden. Vaak werden de contact met de meeste vrienden en familie verbroken.

Wanneer het hart dan toch eens moet gelucht worden, zoeken ze mensen op die ze zeker voor 100 % kunnen vertrouwen, zoals een dokter of een pastoor, kortom mensen die verplicht zijn om erover te zwijgen. Dit blijkt ook uit de volgende uitspraak:

“Neen, je hebt mensen waar je mee kan over babbelen. Pak nu een dokter of gij, maar gij mag het ook niet gaan vertellen, een pastoor. Dat zijn mensen waar je mee kan babbelen die niets mogen weer zeggen.”

Slechts één respondent kan erover praten op haar vrijwilligerswerk, omdat ze weet dat er in die

middens weinig vooroordelen bestaan en hen kan vertrouwen.

Door drie van de zes respondenten wordt er steun in het geloof gevonden. Het samen bidden en samen geloven met de gedetineerde geeft het het gevoel dat ze dichterbij elkaar zijn.

Voor steun wordt er zeer weinig naar het Justitieel Welzijnswerk gestapt. De meeste respondenten staan weigerachtig tegenover deze dienstverlening, omdat ze dit zien als een overheidsdienst dat verbonden is met de gevangenis en hier liever niet mee in contact komen omwille van het wantrouwen. Ze denken dat gesprekken met het Justitieel Welzijnswerk eerder in het nadeel van de gevangene zullen uitvallen. Ook werd er aangegeven dat er maar weinig informatie over deze vorm van hulpverlening aanwezig is in de gevangenis, waardoor men niet op de hoogte is van het soort steun dat men kan ontvangen.

De reden waarom de naastbestaanden geen steun zoeken bij anderen is omdat ze ervan overtuigd zijn dat niemand hun verlies kan verstaan. Een respondent vergeleek de detentie van zijn zoon met het verlies na een overlijden. Wanneer een familielid sterft, kan er in het openbaar gerouwd worden en leeft iedereen met de familie mee. Voor de respondent betekent de detentie evenzeer het verlies van zijn zoon, maar niemand verstaat dat dit even zwaar kan doorwegen en blijft de steun achterwege.

“Je kan er met hen wel over praten maar zij begrijpen dan nog in de verste verte niet wat wij meemaken. Alez, als je kind daar aanwezig is, begrijp je? Je moet erin zitten voordat je weet wat je meemaakt.”

Doordat ze bij niemand op steun of begrip kunnen rekenen ervaren alle respondenten een soort van isolatiegevoel. Ze lossen allemaal hun problemen liever zelf op doordat ze zich geïsoleerd voelen door de rest van de samenleving. Ze verwachten maar weinig begrip van andere mensen en daarom gaan ze de confrontatie ook niet opzoeken. Zoals een vader van een gevangene verwoordt:

“Iemand die kinderen in de gevangenis heeft is geïsoleerd. Ja, maar dat blijft in de familie. Je gaat niet tegen je buur gaan zeggen, hoe goed je ook, mijn zoon zit in de gevangenis want als je het tegen hem vertelt gaat hij het aan een ander vertellen. Maar iedereen bekijkt u.”

Ondanks het feit dat andere bezoekers hetzelfde meemaken in hun leven, gaan ze bij hen ook geen steun zoeken. Er kan wel een bepaalde vriendschapsband ontstaan in de wachtruimte, maar over de gedetineerden wordt nooit gepraat. Dit gespreksonderwerp wordt ten zeerste vermeden. Elk zit daar voor zich met zijn eigen levensverhaal en men verwacht niet dat men bij elkaar steun zal kunnen vinden. Volgens een respondent heeft niemand daar nood aan. De isolatie geldt tot in de wachtkamer van de gevangenis:

“Het is echt die isolatie. Iedereen weet dat hij moet zwijgen best. Omdat ik haar (een andere bezoeker die hij kent) per se niet tot steun kan zijn, maar zij kan dat ook niet. Je kunt het misschien nog slechter maken dan het is. Ik los het liever allemaal zelf op.”

Ook wordt het internet niet gebruikt om steun in te vinden. Er bestaan fora waarop familieleden met elkaar praten, maar vijf van de zes respondenten gaven aan dat ze daar totaal geen voldoening uit kunnen putten.

Drie van de zes respondenten hadden een alternatief gevonden om met het gemis van hun familielid te kunnen omgaan. De ene gebruikte een knuffelbeer die ze naar haar partner genaamd had om te kunnen knuffelen in moeilijke tijden. De andere sprak af met de gedetineerde om samen te bidden en samen naar bepaalde televisieprogramma's te kijken, zodat ze zich met elkaar verbonden voelden, zoals blijkt uit de volgende verklaring:

“Dat is zo een afspraak tussen mij en X om voor het slapengaan dus doe ik mijn gebed en wetende X doet het ook. Zo bepaalde dingen, dat is een gewoonte geworden, dat houdt ons bij elkaar, mij en X dan. Bijvoorbeeld dat programma Komen Eten, X kijkt daar ook naar en dan weet ik van, wij kijken samen, in die zin.”

Een derde respondent verdiepte zich in boeken en biografieën over de levensverhalen van ex-gedetineerden.

Stigmatisering

Alle respondenten beamen dat ze zich als familie van een gedetineerde gestigmatiseerd voelen. Daarom gaat geen enkele geïnterviewde zomaar uit zichzelf aan iedereen vertellen dat een familielid gedetineerd is. Er wordt nauwkeurig uitgekozen wie er op de hoogte wordt gebracht en wie niet. Er zijn meestal slechts enkele personen uit de dichte omgeving op de hoogte van de detentiesituatie, personen waarvan de zekerheid bestaat dat ze hen niet zullen veroordelen. Verder gaan ze erover zwijgen tegen hun burens, op het werk en andere plaatsen om het etiket te vermijden. Deze stempel wordt vooral ervaren als een rare blik krijgen van mensen en het onderwerp zijn van achterklap. Ze denken dat anderen sowieso kwaad over hen spreken door de negatieve connotatie dat verbonden is met de gevangenschap. Dat blijkt ook uit volgende uitspraak:

“Thoja, sommige mensen als je erover praat, het is en blijft een gevangene. Maar neen, want iedereen heeft er toch zijn eigen oordeel over... Iedereen heeft er zijn eigen visie over dus ik praat er eigenlijk zo weinig mogelijk over.”

De familie gaat de detentiesituatie eerder verzwijgen. Men gaat er met niemand over praten en dikwijls wordt ook een leugen verteld om rare blikken en roddels te vermijden. Een vader vertelt dat hij vaak liegt:

“Ja een stempel dus je zwijgt dat. Als ze u vragen, die groten met zijn twee honden, ik zie hem niet meer. Dan zeg ik ja hij woont in Gent of Brugge, hij komt niet veel meer, meestal gaan wij naar daar. Je laat nooit zien. Ofwel willen ze daar het fijne van weten, maar iedereen weet het dan in je buurt.”

Een gevolg hiervan is dat de banden met de dichte familie en vrienden soms verzwakken tot helemaal afbreken. Buitenstaanders gaan het contact met zowel de gedetineerde als zijn familie eerder ontwijken om te vermijden dat ze zelf het voorwerp worden van stigmatisering, zo vertelt ook een respondent:

“Ik moet zeggen de familie van haar kant, die gaan zelfs niet meer op bezoek. Die laten hem allemaal achterwege. Neen niet op bezoek, niemand niet. We zagen ze vroeger ook al zo veel niet maar nu zien we ze niet meer sinds hij in de gevangenis zit.”

Wat wel duidelijk naar voren kwam uit alle zes de interviews is dat niemand ondanks het stigma zich schaamt om hun gedetineerd familielid. Ze gaan het wel verzwijgen, maar niet uit schaamtegevoel, zoals een moeder aangaf:

“Awel voilà, verstaan doen ze sowieso niet, maar zeker niet uit schaamte, neen.... Ik ben niet beschaamd in mijn eigen zoon, zeker niet.”

Veranderingen in de relatie

Bij alle zes de respondenten is de relatie met de gedetineerde veranderd sinds de gevangenschap.

Voor drie respondenten was de band veel sterker geworden. Gedurende de detentieperiode zijn ze veel sterker naar elkaar toegegroeid. Voor een van hen was de relatie ook een manier om elkaar op het rechte pad te houden.

Voor twee respondenten, een vader en een broer, is de relatie even sterk gebleven. Ze zijn de gedetineerde even graag blijven zien als voor de gevangenisituatie. Het is wel zo dat ze elkaar nu meer zien, omdat ze meer op bezoek komen. Dit blijkt ook uit het gesprek met de broer:

“Als hij terug buiten komt zijn we terug gescheiden. Nu zie ik hem iets meer doordat ik op bezoek ga. Anders leven we nog redelijk los van elkaar. Het is in vogelvlucht dat we elkaar eens passeren.”

Bij een koppel was de relatie pas begonnen tijdens de detentiesituatie. De vonk is ontsprongen door het schrijven van brieven en overgeslaan tijdens de bezoeken. De liefde is sterk, maar de relatie kent toch een dipje doordat de gedetineerde al enkele malen de voorwaarden schond tijdens het vervroegd vrijkomen.

De twee partners die geïnterviewd werden, geven aan dat de relatie niet onvoorwaardelijk is zoals de band tussen de gedetineerde en de ouders of de broer. De gevangene weet wat er op het spel

staat. Wanneer ze hun leven niet verbeteren, kan de relatie verbroken worden. Het is voor de gevangene dus een extra motivatie om zich in te zetten. Dit werd ook zo verwoord in het interview:

“Ik heb hem gezegd, kijk je kan eraan werken ofwel werk je een beetje tegen en dan ben je me wel kwijt. Dus ik zeg van mijn toekomst, ik heb er ook hard genoeg voor gewerkt en ik zeg als je mijn toekomst ook kapot maakt is mijn deur ook toe.”

4.4.3. Emotionele gevolgen

Op emotioneel vlak is het vooral de extra stress die de gevangenschap met zich meebrengt die een grote impact heeft op het leven. Alle zes de respondenten rapporteerden een verhoogde mate aan stress. Deze stress is het gevolg van het feit dat de naastbestaanden de hele dag door bezig zijn met het familielid. Ze kunnen het moeilijk uit hun hoofd zetten. De stress kan allerhande oorzaken hebben: wanneer ze een telefoontje verwachten worden ze extra nerveus, wanneer er ruzie ontstaat met de gedetineerde raken ze gefrustreerd want het is moeilijker om de ruzie bij te leggen dan in de vrije samenleving, wanneer men op een uitspraak wacht in verband met het proces of de vervroegde vrijlating,... Samengevat kan men stellen dat een persoon altijd meer stress ervaart wanneer het leven niet volgens de normale gang van zaken verloopt. Een stiefvader getuigt:

“Wij zijn daar alle twee de hele dag mee bezig. We staan ermee op en we gaan ermee slapen. Ook zo naar de avond toe, ik kijk nu al op de uurwerk terwijl het nog veel te vroeg is, belt hij ons op, je weet wel dat zijn zo dingen waar je naar verlangt.”

Depressie is een gevoel waar geen enkele respondent mee te kampen heeft. De meeste zien de situatie als een feit dat moest gebeuren als automatisch gevolg van de gestelde feiten. De gedetineerde moet op de blaren zitten die hij veroorzaakt heeft door het gepleegde feit.

Vier van de zes respondenten beaamden wel dat een familielid in de gevangenis veel energie vergt. Bijvoorbeeld bij het buitenkomen na het gevangenisbezoek zijn ze leeg. Daardoor wordt men soms neerslachtig en moedeloos en is het soms zwaar om aan een nieuwe dag of week te beginnen. Zo ervaart ook een vader:

“Het is die spanning, achteraf kom je thuis en het is van zoals iemand die gestrest. Dat neemt zoveel energie weg dat je niet meer toekomt aan, pak nu ontspanning of zoiets. Een keer je daar buiten gaat hé ben je zodanig dat je zegt het is toch zwaar. Dan ga je liever een hele week gaan werken in ploegen dan je een keer op bezoek gaat. Op het werk kan je al je problemen en zorgen afwerken. Je kan dat acht uur uit je hoofd zetten. Maar als je thuis bent, het enigste dat je kan doen is tv kijken, maar je gaat niet beginnen werken.”

Drie respondenten beschreven een gevolg van de detentie die ook in de literatuur naar voor komt: de secundaire gevangenschap. Samen met de gevangene voelen ze zich ook gestraft en gelimiteerd in hun vrijheid. Ze ervaren dezelfde negatieve gevolgen van de gevangenschap zoals de gedetineerde. Een vader omschrijft deze symbolische gevangenis met de volgende woorden:

“Het is een wereldje op zijn eigen. Ik heb dat ook gezegd tegen X, als jij in de gevangenis zit en ik hier thuiskom dan is dat ook mijn gevangenis. Ik kan eens gaan wandelen, altijd wanneer ik wil, maar ik heb daar ook geen tijd voor... Alleen omdat hij in dat klein wereldje zit denk je ook dat dat hier je gevangenis is.”

4.4.4. Gevolgen op vlak van gezondheid

Op het vlak van de gezondheid is de impact van de detentiesituatie minder aangrijpend zoals in de literatuur te lezen valt. Geen enkele respondent gebruikt sinds de gevangenschap drugs of drinkt in hogere mate alcohol als een soort copingmechanisme om met de situatie om te springen.

Op lichamelijk vlak zijn er ook geen ernstige klachten. Één respondent heeft het gevoel dat ze sterk verouderd is door de stress, een andere getuigt dat er sprake is van een schommelende bloeddruk, waar ook medicatie voor genomen wordt. In het interview beschreef hij dit probleem zo:

“Ja, maar ik pak medicatie voor mijn bloeddruk dat elke keer dat ik naar de dokter ga te veel geschommeld is. Dat is ook omdat je geen normaal leven hebt.”

De helft van de respondenten ervaart wel slaapproblemen. 's Nachts kunnen ze moeilijk de slaap vatten en het doorslapen lukt ook moeilijker dan voordien door de vele zorgen. Slechts één respondent neemt slaappillen hiervoor. Ze vertelt:

“In het begin ben ik wel vaker wakker geschoten. Ik had zware problemen met inslapen, doorslapen, uitslapen. Zoals de kleine kindjes kwam ik wakker.”

4.4.5. Bezoek

Het bezoek is de belangrijkste manier voor de familieleden om het contact met de gevangene te behouden. Drie respondenten gaan wekelijks op bezoek, de andere drie gaan dagelijks naar de gevangenis. De visite betekent voor alle respondenten een grote aanpassing. Iedereen gaf aan dat de agenda volledig ingevuld is in functie van het bezoek. Dit heeft soms grote consequenties. Een respondent heeft de plannen om in een project te stappen opgezegd omdat het samen valt met het bezoek, een andere geïnterviewde heeft geen tijd meer om de renovatie van het huis te kunnen afwerken en nog een andere getuigt dat ze haar hobby's volledig stopgezet heeft:

“Vroeger kon ik hier zo een namiddag zitten schilderen of zo, maar dat is helemaal achterwege. Ik heb altijd geboetseerd en zo maar dat valt allemaal weg nu. Ik heb het er wel voor over want ik heb zoiets van ik maak tijd vrij voor X hé.”

Een stiefvader is al een jaar niet meer op reis geweest om dagelijks op bezoek te kunnen gaan bij zijn stiefzoon en nog een respondent gaat in een vroegere shift gaan werken om in de namiddag naar de gevangenis te kunnen gaan:

“Als ik werk, begin ik heel vroeg, dan sta ik om 4u30 op en dan werkte ik van 5u tot 16u, zodat ik iedere dag 's avonds kon gaan.”

Het bezoek krijgt voorrang op alle andere activiteiten omdat de gevangene een zeer belangrijke

plaats heeft ingenomen in het leven van de familieleden. Ze zien het uurtje bezoek per week of per dag als het enigste wat ze kunnen doen voor de gedetineerde. Ze zorgen er dan ook allen voor dat het bezoek steeds kan doorgaan op de afgesproken tijdstippen, wat de kost ook mag zijn. Indien het eens echt niet lukt om op bezoek te gaan, zorgen sommigen ervoor dat er zeker iemand anders het bezoek overneemt. Zo getuigt ook een broer:

“De zaterdag ga ik van 12u15 tot 13u15 op bezoek, dan erna ga ik elke keer naar het voetbal. Maar dat gebeurt, moest mijn broer zeggen dat ik pas vanaf 15u moet komen, datik dat voetbal kan laten, omdat ik ook weet, dat is dan de enige keer dat mijn broer uit zijn cel is mits zijn wandeling, dat geeft mij niets. Moest ik een zaterdag niet kunnen, ik heb ook ouders en maten die gaan, dus ja.”

De geïnterviewden geven ook aan dat het bezoek veel meer is dan enkel dat ene uurtje met de gevangene praten. De meeste zijn de hele dag bezig met het bezoek. De mentale voorbereiding is zwaar en twee respondenten gaven aan dat ze zich elke morgen moeten haasten om toch maar te kunnen vertrekken, zo vertelt ook een vader:

“De woensdag, het is niet omdat je daar een uur op bezoek komt dat je zegt, het is maar een uurtje. Dan begin je al van 's morgens voor te bereiden. Tegen dat je daar komt dat je een beetje normaal kan doen tegen hem.”

De meeste zijn lang onderweg van en naar de gevangenis en het feit dat je er drie kwartier op voorhand moet aanwezig zijn, maakt van een bezoek als het ware een daguitstap. Dit blijkt ook uit de volgende getuigenis:

“We moeten ons elke ochtend haasten want we moeten ten laatste om 12u30 vertrekken, want je moet er drie kwartier op voorhand zijn. Dus het is al drie kwartier rijden, een uurtje bezoek. Dus in feite ben je drie uur kwijt voor een uur bezoek.”

Naast het bezoek houden slechts twee familieleden contact via briefwisseling en slechts twee via de telefoon. De andere vinden geen voldoening in het schrijven van brieven of het praten via de

telefoon, omdat ze zich niet genoeg kunnen uitdrukken of omdat het te duur uitkomt naast het bezoek.

4.4.6. Frustraties

Tijdens de interviews werd er niet uitdrukkelijk naar de frustraties van de respondenten gepeild, maar toch kwamen ze in alle zes de gesprekken aan bod. Bij verschillende onderwerpen hadden de geïnterviewden hun bedenkingen over het rechtssysteem en het gevangeniswezen in België. Sommige frustraties overlaptten met elkaar. De opmerkingen hebben niet enkel betrekking op de specifieke detentiesituatie van hun gedetineerd familielid, maar gaan over het systeem in het algemeen. Hieronder volgt een puntsgewijze opsomming van de ergernissen die aan bod kwamen. Deze puntjes zijn voor alle duidelijkheid enkel de meningen en uitlatingen van de respondenten. De onderzoeker heeft niet bijgedragen aan het vormen van deze meningen of aan de juistheid hiervan. Om dit extra in de verf te zetten, worden de frustraties telkens met citaten gestaafd.

Een respondent vindt dat de Belgische Justitie te traag werkt. Haar partner moest enkele jaren na de feiten de straf gaan uitzitten. Ze vindt dat de straf zou moeten plaatsvinden direct na de feiten, om het beoogde doel nog te verwezenlijken. Ook naar de slachtoffers toe vindt ze het onrechtvaardig dat een straf zo lang op zich laat wachten.

“De straf moet niet uitgevoerd worden vijf jaar later hé. De straf moet uitgevoerd worden op hetzelfde moment, het moment dat ze verkeerd bezig zijn. En wat gebeurt er? Het zijn er die hun leven herpakken en dan nog moeten gaan zitten.”

Diezelfde respondent heeft een levensgevaarlijke allergie. Ze vindt het niet kunnen dat wanneer er iets ernstig met een familielid gebeurt, er geen mogelijkheid is om de gevangene hiervan op de hoogte te brengen.

“Mijn partner weet gewoon niet, mijn vriendin ligt te vechten voor haar leven... Ik vind dat het niet kan dat er buiten iets gebeurt en dat ze het zelfs niet weten.”

Alle respondenten vinden dat ze door sommige cipiers gekleineerd worden. De meeste cipiers zijn wel menselijk tegenover de bezoekers, maar sommigen onder hen zijn zeer onbeleefd, waardoor het bezoek niet aangenaam is.

“Het is ook soms dat het is dat je als uitschot binnen gaat soms. Hoe je behandeld wordt van sommige.”

De bezoekers zijn weinig op de hoogte van de regels en procedures binnen de gevangenis. De regels zijn meestal onduidelijk, kunnen nergens worden geraadpleegd en worden verschillend toegepast door het gevangenispersoneel. Vaak moeten ze het zelf ondervinden of opzoeken hoe iets moet verlopen, omdat ze weinig hulp en informatie krijgen van het personeel.

“Als ik het vraag aan chef a, zegt chef a het zo. Als ik het vraag aan chef b, zegt chef b het zo. Als ik het vraag aan chef c, zegt chef c het zo... X heeft een bijbel gevraagd maar hoe moet die daar binnen geraken? Ze hebben het al allemaal verschillend gezegd. Ik heb de telefoon gepakt en gebeld en ze zaten te lachen hé.”

Ook vinden ze dat de de bezoekers te weinig op de hoogte gesteld worden van belangrijke up to date informatie. Bijvoorbeeld wanneer een bezoek niet kan doorgaan door de staking van de cipiers of doordat de gevangene een tuchtsanctie kreeg, wordt dit niet medegedeeld zodat de bezoeker in de kou blijft staan aan de gevangenispoort.

“Ik leg de zaterdag 200 kilometer, 200 kilometer terug... Maar als X in de strafcel zit? Ah je kunt hem niet zien vandaag... Keer maar terug die 200 kilometer. Dat is niet op de hoogte zijn hé.”

Een ander familielid werd zelfs helemaal niet op de hoogte gesteld of de gevangene bij het binnengaan überhaupt in de gevangenis moest blijven, of eventueel met een enkelband naar huis zou mogen. Pas toen de gedetineerde zelf vanuit de gevangenis zijn stiefvader opbelde, wisten ze

van iets en konden ze naar huis gaan.

“We zijn meegeweest naar de gevangenis van Gent om hem binnen te doen. En daar hadden ze gezegd aan de ingang, je moet nog niet verder gaan, het zou kunnen zijn dat hij hier straks terug staat, dat hij mag gaan. Dus we hebben staan wachten, maar we hebben hem niet terug gezien.”

Een respondente vindt ook dat er geen gepaste behandeling aanwezig is voor mensen met ADHD in de gevangenis. Ook voor drugsverslaafde gedetineerden vindt ze de hulpverlening niet toereikend. Bij het toemeten van de gevangenisstraf vindt ze dat er te weinig rekening wordt gehouden met deze problematiek.

“Hoeveel mensen zijn er niet die door hun impulsiviteit van hun ADHD in de gevangenis belanden? Is er een herkenning voor volwassenen met ADHD? Neen... Ook naar drugsverslaafden toe: wat help je met hen in de cel te steken?”

Het werk dat de Justitiehuisen en de Psychosociale Dienst van de gevangenis leveren is in de ogen van een familielid ondermaats. Ze vinden deze instanties onbetrouwbaar en vinden dat hun werk de re-integratiekansen van de gedetineerde ondermijnt. Drie van de zes respondenten denken dat de PSD niet te vertrouwen is. Ook het personeel wordt niet in staat geacht om hun job naar behoren uit te oefenen.

“Maar bij Justitiehuisen en al, het is beter dat je daar zwijgt, want als je iets gaat gaan vragen, gaan ze altijd twee stappen terugkijken wat er gebeurd is... Er zit daar geen een bekwame gast in... Ze zeggen acht op de tien gevangenen keert terug naar de gevangenis. Waarom? Ze worden op straat gezet. Dat vind ik verkeerd. De PSD heft nog gebeld naar zijn baas, 'hij zit in de gevangenis voor dit en dat'. Maar dat is aan de PSD niet om dat te zeggen hé. Maar zo was mijn broer direct zijn werk terug kwijt.”

Ook een vader heeft slechte ervaringen met de Psychosociale Dienst:

“Bij de eerste keer dat hij daar moest aan beginnen om vervroegd vrij te komen had hij gebeld naar een hondenasiel in Brugge en die waren blij. Maar hij heeft dat voorgelegd aan de gevangenis, kijk ik mag daarin gaan werken. Zij hebben gebeld naar het hondenasiel en gezegd weet je dat dat een druggebruiker is. Ja jongens...”

Een geïnterviewde stelde ook dat de voorwaarden bij de voorwaardelijke invrijheidsstelling niet efficiënt genoeg worden opgevolgd, omdat het werk van de Justitiehuisen niet naar behoren wordt uitgevoerd.

“Je hebt 10 Justitiehuisen hé. De helft is te leeg om de gasten op te volgen. Mijn broer had een justitieassistent hé, achter zeven maanden, hij is zelfs al gewisseld twee keer van werk. Dan belt hij en dan zou hij opeens moeten de loonfiches en al de attesten opvragen. Dat is zo, de opvolging is er niet.”

Een broer van een drugsdelinquent vindt dat de kosten-batenverhouding tussen misdaad en straf niet in de verhouding is zoals die zou moeten zijn. Dit is vooral het geval bij drugsdelicten.

“Maar die gasten zeggen ook, ik zit hier een keer in mijn leven 5 jaar binnen, maar ik heb wel 10 miljoen verdiend.”

Deze kosten-batenanalyse is volgens hem uit evenwicht mede doordat de gevangnissen in België luxueus zijn, waardoor het afschrikkingeffect niet meer bestaat. Vandaag naar de gevangenis gaan ziet hij niet meer als een zware straf.

“Dat is het, mensen zijn niet meer bang om naar een gevangenis te gaan. Waarom? Je hebt alles. Zoals Brugge, dat zijn luxegevangnissen... De meeste mensen zitten binnen en hun vrouw komt elke dag en dat vind ik het verkeerde.”

Diezelfde getuige vindt ook dat de gevangenis is een broeikas van criminaliteit is. Doordat daders van verschillende feiten bij elkaar zitten, leren ze van elkaar en zo creëert de gevangenis criminelen.

“Maar er zitten daar duizend bij die iets mispeuterd hebben. Als je bijvoorbeeld gewend bent om maar 10 gram te verkopen, kom je bij mensen die een kilo verkopen en je gaat terug in een circuit. Diegene die eruit komen zoeken elkaar op.”

Een respondent heeft vernomen van verschillende gevangenen dat de cipiers geen gezag hebben over de gedetineerden en zich corrupt gedragen.

“Die chefs zijn precies honden. Ik weet gevangenen die nog pizza's gegeten hebben in Brugge in de gevangenis, dat je de chefs zo ver kon krijgen. In Brugge is het nog altijd hé, heb je geld, kan je daar alles kopen... Sommige chefs zeggen ik kan hier iets bijverdienen en zo begint het.”

Volgens een stiefvader en een vader van een gedetineerde zijn de procedures om verlof of het vervroegd vrijkomen aan te vragen zeer belastend voor de gedetineerde. Vaak wordt de hoop ook hoog opgehouden, waardoor de teleurstelling achteraf zwaar doorweegt.

“Ze laten je gans die procedure volgen en op de laatste minuut, zelfs een uur voor we naar de begrafenis van mijn zus hebben ze gebeld, neen hij mag niet gaan.... Terwijl hij nu al op weekend zou mogen komen om hem weer een beetje aan te passen in de maatschappij. Dat is veel beloven en je moet de ganse procedure volgen. Een keer aan het einde van die procedure zeggen ze je mag niet.”

Ook duurt de behandeling van de dossiers door de PSD veel te lang in de ogen van de familieleden, waardoor een explosieve situatie onder de gevangenen ontstaat.

“De PSD, met veel vraagtekens bij, dat duurt verschrikkelijk lang eer ze een dossier rond hebben... Ze maken van die jongens in de gevangenis een bom. Ze beloven hen een derde van de strafen de PSD is niet in orde en het blijft maar aanslepen. Dan is het ook normaal dat die jongens agressief worden, sommige toch.”

Een vader vertelt ook dat wanneer een advocaat Pro Deo wordt aangesteld, deze persoon geen kennis van zaken heeft en het proces voor de rechtbank automatisch verloren wordt.

“Je hebt pro Deo's, maar je verliest toch altijd. Want een pro Deo doet niet precies zo zijn best.”

Wanneer een drugsverslaafde gearresteerd wordt door de politie en later voorgeleid wordt voor de rechter, wordt er volgens een respondent geen rekening gehouden met de verslavingsproblematiek, waardoor het verhoor en de verklaring niet op de realiteit steunt, wat in het nadeel van de verdachte speelt.

“Bij de politie ook, als ze hem opnemen is hij meestal onder invloed. Iemand die onder invloed is, kan geen serieuze verklaring afleggen. Ze kunnen hem doen zeggen wat hij wil... Dat komt voor; hij is nog half onnozel van in de gevangenis te zitten en af te kicken, dan moet hij voorkomen. Hij geraakt niet uit zijn woorden.”

Sommige regels uit het gevangenisreglement worden volgens de geïnterviewden niet consequent toegepast. Sommigen voelen zich onrechtvaardig behandeld en vinden dat er geen mogelijkheid is om dit onrecht als bezoeker aan te vechten.

“Het is wel ook zo het verschil, ben je allochtoon of autochtoon. Je ziet daar soms een familie binnengaan en ze hebben direct twee tafels nodig. En je mag er ook niet veel over zeggen hé. Het gaat er hem om als je durft te gaan klagen, ze het gaan omdraaien dat je spijt hebt dat je het gezegd hebt... Dus de twee broers wouden ook graag mee. Je mag maar met drie personen. De enen mag wel en de anderen niet. Zoals vorige week en ze zeiden 'dat waren allemaal broertjes en zusjes van hem', ja maar hij heeft ook meer broers, 'maar ja die zijn volwassen'. En dan zeggen we ja het is nu zo.”

De respondenten vinden dat de diensten die aangeboden worden in de gevangenis geen vertrouwelijk karakter hebben omdat ze werkzaam zijn binnen de gevangenis en als onderdeel daarvan beschouwd worden.

“Je hebt een psychologe in de gevangenis, maar je kan die niet vertrouwen. Dat zij enkel in het dossier zet wat de gevangenis wil en dat het niet rond X draait.”

Als een respondent de vergelijking maakt tussen de gevangenis van Gent en de gevangenis van Brugge, komt men tot de vaststelling dat de gevangenis van Brugge op veel vlakken moet onderdoen: de gevangenen dragen versleten kledij, de cipers stralen geen gezag uit, de kantine is ondermaats, er is amper animatie voor de gevangenen, de wachtzaal is een ongaangename plaats, er is geen cafetaria,...

“Dat zijn vodden. Ze zijn gestraft en ze worden nog een keer dubbel gestraft van de kledij die ze aanhebben, want dat zijn vodden. Het is alsof ze ze nog eens dubbel willen vernederen.”

De ouders vinden het ongehoord dat er om de simpelste dingen aan te vragen in de gevangenis een attest moet bijkomen,. Bijvoorbeeld om vegetarische maaltijden of de gepaste medicatie te kunnen krijgen moet er een attest van een specialist ingediend worden. Door de traagheid van de papiermolen, kan het gebeuren dat de goedkeuring pas veel later verkregen wordt.

4.4.7. Positieve gevolgen

Uit de interviews valt af te leiden dat de meeste familieleden de detentiesituatie zelf toch zien als iets positief. Het is iets dat moest gebeuren als gevolg van het gesteld gedrag. De fouten werden gemaakt en nu moet er op de blaren gezeten worden. Het is voor de gedetineerde een situatie met een positief vervolg, want door hem te ondersteunen en vaak te bezoeken kunnen ze samen een betere toekomst voor hem opbouwen. Voor een enkele respondent was de gevangenschap van haar parnter de uitgelezen mogelijkheid om zijn leven te verbeteren. De enigste en laatste kans als het ware. Ze verwacht dat van de periode in de gevangenis zal gebruik maken om van zijn drugsverslaving af te raken, vertelt ze:

“Ik zie de situatie eerder als wat geschiedt moest geschieden. Ik zie het eerder zelfs als positief in omdat X nu nuchter aan het worden is.”

Een andere respondent zag de gevangenschap van zijn oudste zoon als een voorbeeld voor zijn andere jongere zonen hoe het niet moet. Ze kunnen aan hem een omgekeerd voorbeeld nemen om hun eigen leven op het rechte pad te houden. Zo getuigt de vader:

“X heeft een goed voorbeeld kunnen zijn voor zijn broers en had misschien iedereen nog goed geweest. Hij heeft altijd zoiets van ik heb jullie tenminste getoond hoe het niet moet zijn.”

4.4.8. Toekomstperspectief

4.4.8.1. Korte termijn

Op korte termijn zien de respondenten geen grote veranderingen in hun leven gebeuren. Ze zullen de detentieperiode van dag tot dag afwachten en er proberen het beste van te maken. Het gedetineerde familielid van alle zes de respondenten had een dossier lopen bij de PSD om vervroegd vrij te komen, maar effectieve vrijlating was voor niemand in de eerstkomende maanden een feit.

4.4.8.2. Lange termijn

De respondenten hadden allen reeds een duidelijk beeld van de toekomst. Samen met de gevangene hadden ze onderling al afspraken en plannen gemaakt over de toekomst wanneer de gedetineerde zou vrijkomen. Alle zes zien ze de toekomst zeer idealistisch in .

Huisvesting

De plannen waar de gedetineerde zal wonen liggen al bij iedereen vast. Vier van de zes mogen terug in het ouderlijke huis wonen, de meesten voorlopig. Daar zullen ze hun leven terug opstarten tot ze hun eigen stekje vinden. Een andere gevangene heeft zijn eigen studio behouden waar hij na de detentie terug in kan en nog een andere heeft gekozen voor een opvangcentrum, als overgang tussen de gevangenis en de vrije samenleving.

Werk

De respondenten schatten de tewerkstellingskansen van de gedetineerde hoog in. Vier van de zes respondenten is ervan overtuigd dat de gedetineerde direct terug aan de slag zal kunnen gaan, het merendeel van hen bij dezelfde werkgever als voor de detentie. Een vijfde respondent is invalide verklaard en de zesde opteert eerst voor het opvangcentrum.

Steun

De belangrijkste vaststelling is dat alle familieleden de toekomstige ex-gedetineerde zal blijven ondersteunen. Ze zullen hem helpen op alle gebieden waar nodig, zoals het zoeken naar een huis, een job en dergelijke. De respondenten beseffen wel dat ze de gedetineerde zelf tot niets zullen kunnen verplichten. Een volwassen persoon kan je moeilijk dingen verbieden, maar toch zullen er enkele voorwaarden aan de relatie en steun verbonden zijn. Wanneer de gevangene zal vrijkomen, zullen ze onderling afspraken maken wat van elkaar verwacht wordt in hun relatie. Deze relatie is niet altijd onvoorwaardelijk. De twee partners hebben beiden gesteld dat het schenden van voorwaarden of het plegen van recidive de relatie op het spel kan zetten. Dat vindt ook een vader:

“Wel ja hé, ik denk als hij een paar keer over de schreef zou gaan, dat ik wel ga tonen dat is hier mijn huis en je hebt het hier zo.”

Herval

Angst voor herval is er amper. De familieleden zien de toekomst als positief in en denken dat de gedetineerde zich volledig zal herpakken. Ze hechten veel geloof aan de beloftes van de gevangenen. Ook verwachten ze dat ze het verleden, inclusief vriendschappen uit de gevangenis,

achter zich zullen laten. Zo vertelde ook een broer:

“Nee, maar mijn broer heeft wel direct werk, mijn broer heeft direct een huis waar hij naartoe mag. Als hij buitenkomt heeft mijn broer alles. Hij moet met niets inzitten. Hervallen doe je maar als je die dingen niet hebt.”

Desondanks hebben de meeste al nagedacht over zo'n worstcasescenario. Indien er sprake is van herval zal de familie toch moeten ingrijpen en eisen stellen om hem terug op het rechte pad te houden. De twee geïnterviewde partners stellen wel dat eventueel herval zou kunnen leiden tot een relatiebreuk. De woorden van een van hen spreken boekdelen:

“Het enigste waar ik op dat moment wel bang voor ben, is dat hij kan hervallen en dat weet hij, als hij nieuwe feiten pleegt dan is het gedaan. Je bouwt een toekomst op of je bouwt hem niet op... Voor mij is het belangrijk dat het niet meer herhaalt. Dat is voor mij de grootste voorwaarde. Dus stop en we gaan verder, hetgeen achter ons ligt, ligt achter ons.”

Sociale gevolgen

Wanneer de gevangene vrijkomt en terug met de respondenten in het openbaar zal verschijnen, zullen er eerder een smoesjes verzonnen worden, dan dat ze zullen toegeven dat de persoon een ex-gedetineerde is. Zo zegt ook een vader:

“Ja, maar ze weten niet dat hij uit de gevangenis komt hé. Het zou dan zijn dat ik gewoon zeg hij is ziek en moet naar huis komen. Dat zal ook opvallen dat hij niet werkt maar je kan dat met een klein uitvlucht gewoon al veel zeggen.”

Voor vijf van de zes respondenten moet de sociale omgeving niet op de hoogte gebracht worden van zijn verleden. Ze zullen de relatie samen terug opbouwen en hebben geen bemoeienis van buitenaf nodig. De meeste beseffen wel dat die relatie tussen elkaar complex zal zijn. Ze zullen in een volledig nieuwe situatie terechtkomen, waar terug aanpassing nodig is. Een glazen bol heeft

niemand om te zien hoe de toekomst eruit ziet, maar door onderling afspraken te maken denken de respondenten om alle plooiën glad te kunnen strijken.

Financiële gevolgen

Op financieel vlak worden er niet veel veranderingen verwacht. Het vrijkomen van de gevangene zal niet gezien worden als economisch extra belastend en ook niet als een verbetering van de situatie.

Begeleiding

Tijdens de interviews werd gevraagd of de respondenten eventueel dienst zouden doen op de hulpverlening om hen bij te staan tijdens de periode wanneer de gevangene vrijkomt, om bijvoorbeeld gesprekken te voeren omtrent afspraken, of hulp te zoeken om werk te vinden. Alle zes de respondenten gaven aan dat ze daar geen nood aan zouden hebben. Ze willen alles liever zelf regelen met de gevangene. Ook is het duidelijk uit de interviews dat deze plannen al een geruime tijd voor de vrijkomst vastliggen. Er wordt dus onderling veel over gesproken en bemoeienis van buitenaf gaan ze liever uit de weg. Het wantrouwen tegenover overheidsdiensten is hier een van de mogelijke redenen.

Impact van de voorwaarden op de familie

Twee respondenten gaven aan dat de opgelegde voorwaarden van gedetineerde bij het vervroegd vrijkomen ook zwaar zullen doorwegen op hen zelf. Wanneer de gevangene bijvoorbeeld zal vrijkomen met een enkelband voorspellen ze dat ze zelf ook sterk gelimiteerd zullen zijn in hun bewegingen. De moeder zegt:

“Het zal voor ons ook, want hij zal niet buiten kunnen, of het zal te zien zijn wat ze hem opleggen, of het is in een straal van zoveel. Dus als hij niet buiten kan, gaan wij ook niet buiten hé.”

5. Conclusie & aanbevelingen

Uit bovenstaand onderzoek blijkt duidelijk dat de familieleden van gedetineerden werkelijk tot de groep van slachtoffers kan gerekend worden. Zij worden tot op een zeker niveau mede gestraft met de dader die een gevangenisstraf uitzit en dit op verschillende levensdomeinen.

De interviews bevestigen teerst en vooral de bevindingen uit de literatuur dat de financiële gevolgen een zeer negatieve impact hebben op het leven van de naastbestaanden. Het neemt een grote hap uit het familiaal budget, vooral als gevolg van het bezoek. Het transport van en naar de gevangenis kost veel geld en daarbij komen nog eens extra uitgaven zoals het kopen van geschenken in de kantine of het opsturen van geld. De familieleden zien dit echter als een vanzelfsprekende uitgave en de enige manier waarop ze de gedetineerde kunnen helpen om de detentieperiode op een zo aangenaam mogelijke manier te laten verlopen. Het bezoek betekent ook een grote impact voor hun sociaal leven: de familieleden gaan hun dagdagelijkse bezigheden plannen in functie van het bezoek. Vaak worden hiervoor hobby's of andere activiteiten stopgezet zodat de gevangene dagelijks of wekelijks het bezoek kan ontvangen.

Het is ook zeer duidelijk dat familieleden van gevangenen zich sterk gestigmatiseerd voelen binnen de samenleving. Ze vinden maar zeer weinig steun bij anderen omdat ze denken dat niemand hun situatie begrijpt. Buitenstaanders kunnen zich niet inbeelden hoe het voelt om een familielid in de gevangenis te hebben doordat ze het zelf niet meemaken. Hierdoor gaan ze de detentiesituatie verzwijgen en er vaak over liegen. Zelfs dichte vrienden en andere familieleden worden niet aanzien als een bron van steun. In vele gevallen worden deze banden dan ook verbroken. De personen met wie ze er wel over praten kiezen de familieleden zorgvuldig uit zodat ze zeker weten dat ze niet bevooroordeeld worden en het ook niet zal doorverteld worden aan anderen. Daardoor ervaren de familieleden een enorm isolatiegevoel, ze voelen zich als het ware alleen in hun eigen wereld. Ze gaan zich bewust afsluiten van de buitenwereld doordat ze op weinig begrip kunnen rekenen en ook doordat ze bang zijn om een etiket opgekleefd te krijgen. Neerkijkende blikken en achterklap proberen ze eerder te vermijden door te liegen over de detentie en door zichzelf weg te trekken uit de gemeenschap. Schaamtegevoel of schuldgevoel ligt bij de familieleden niet aan de basis van dit verzwijgen. Ze schrijven zichzelf geen schuld toe en gaan de gedetineerde blijven steunen, want er is geen schaamte in het spel.

Deze financiële en sociale veranderingen hebben beiden een impact op het emotioneel welzijn en de gezondheid van de familieleden. Dit manifesteert zich aan de hand van slapeloosheid, verhoogde stress, futloosheid en problemen met de bloeddruk. Dit komt doordat de naastbestaanden mentaal constant met de gedetineerde bezig zijn. Ze kunnen de detentiesituatie maar moeilijk uit hun hoofd zetten, waardoor de zorgen dag in dag uit hun leven beheersen. Om hiermee om te gaan, grijpt geen enkel familielid echter naar alcohol of drugs.

Ondanks deze vele problemen zien de respondenten de situatie niet in als negatief, maar eerder als iets dat moest gebeuren doordat de gevangene een crimineel feit heeft begaan. Allen gaan ze ervan uit dat de delinquent na het vrijkomen zich volledig zal reïntegreren in de maatschappij en dat de kans op recidive slechts zeer beperkt is. Alle respondenten zullen de gevangene tijdens die periode van overgang naar de vrije samenleving ondersteunen en helpen op alle vlakken waar mogelijk, namelijk de huisvesting, het vinden van een job, op financieel vlak, enzovoort. Dit is positief aangezien het behoud van de banden met de familie het risico op recidive sterk beperken, maar aan de andere kant is het een utopisch beeld dat de familieleden hebben, waardoor ze sterk teleurgesteld kunnen zijn wanneer er toch sprake zal zijn van recidive. Wel beseffen ze dat de re-integratie van de gedetineerde in de samenleving en het terug heropbouwen van de banden niet altijd even gemakkelijk zal verlopen, maar toch denken ze dat alles op zijn pootjes zal terecht komen. Aan bijstand in dit overgangsproces heeft niemand nood.

Deze resultaten kunnen een belangrijke impact hebben voor het Belgisch penitentiair beleid. De voorwaarde hiervoor is wel dat er aanvullend onderzoek wordt uitgevoerd. Ten eerste moet nagegaan worden hoeveel personen in België precies met een gevangen familielid te maken krijgen, zodat er statistieken bestaan om de omvang van deze populatie te kennen. Ten tweede moet een grootschalig onderzoek van deze doelgroep de gevolgen in kaart brengen. Een beter inzicht inzake deze problematiek is voordelig voor zowel de gevangene, de familie en de gemeenschap. Indien de bestaande barrières om in contact te blijven met de gedetineerde beperkt worden, kan de gedetineerde een aangename detentieperiode ondergaan waardoor de re-integratie ook beter zal verlopen. De gemeenschap profiteert doordat het risico op recidive sterk gelimiteerd wordt wanneer de gedetineerde de banden met zijn familie kan behouden. Het betrekken van de familie zou niet enkel bij vrijkomst moeten gebeuren, maar vanaf de eerste dag van de detentie om een zo aangepast mogelijk traject te kunnen uitstippelen, onder andere aan de hand van het berekenen hoeveel bezoek ideaal is voor de specifieke gevangene.

Het gevangenisbezoek is de meest ideale manier om de banden tussen de familieleden en de gedetineerde in stand te houden. Door de negatieve effecten die hieraan gekoppeld zijn is het voor sommige familieleden niet aangenaam of zelfs onmogelijk om de gevangene te bezoeken. Het is dus van belang dat er zo veel mogelijk drempels tot het gevangenisbezoek verlaagd worden. Dit kan op vele vlakken.

Ten eerste moet er rekening gehouden worden met de woonplaats van de familie. De gedetineerde zou zo dicht mogelijk bij de regio van afkomst moeten opgesloten worden, zodat de afstand naar de gevangenis voor de familieleden zo kort mogelijk is en zo ook de financiële kosten voor de verplaatsing beperkt worden. De families bijstaan in de financiële kosten die gepaard gaan met het bezoek zou ook een drempelverlagend effect hebben.

Ten tweede moet er gewerkt worden aan een leefbare omgeving waarin het bezoek plaatsvindt, zowel voor de gedetineerde als voor de bezoekers, zodat het uurtje dat ze samen zijn zo aangenaam mogelijk kan verlopen en er geen obstakels zijn om het contact te behouden. De wachtruimte kan bijvoorbeeld zodanig ingericht worden dat er een familiale sfeer gecreëerd wordt, in plaats van een kale ruimte. Als gevolg voelen de familieleden zich meer op hun gemak tijdens de drie kwartier dat ze moeten wachten en kan er in een gezellige context met elkaar gepraat worden.

Het derde punt hangt gedeeltelijk samen met het voorgaande, namelijk dat de bejegening vanwege het gevangenispersoneel zo humaan mogelijk verloopt, zodat de bezoekers zich niet vernederd voelen maar eerder bijgestaan tijdens de moeilijke momenten. De cipiers die de mensen binnenlaten in de gevangenis en het bezoek begeleiden zouden de bezoekers moeten steunen en zeker niet afblaffen, zodat ook deze onaangename ervaring het bezoek niet belemmert. Een bijkomende opleiding of bijscholing in het omgaan met familieleden van gedetineerden voor het gevangenispersoneel zou in het kader van deze aanbeveling niet misstaan.

Ten vierde kan in de gevangnissen meer aandacht besteed worden aan de noden van de bezoekers. Vandaag kunnen familieleden die nood hebben aan steun terecht bij het Justitieel Welzijnswerk en sommige internetfora, maar deze informatie wordt slechts beperkt verspreid. Kleine pamfletten worden meestal over het hoofd gezien. Door bijvoorbeeld steungroepen actief te laten zijn binnen de wachtruimte van de gevangenis kan de drempel om hulp te zoeken bij dergelijke organisaties verlaagd worden. Hiervoor zijn samenwerkingsverbanden tussen het gevangenispersoneel en sociaal werkers noodzakelijk. Ook blijkt uit de resultaten dat het nodig is dat dergelijke hulpgroepen en

organisaties zoals het Justitieel Welzijnswerk zich duidelijk profileert als onafhankelijke instelling, zodat de familie niet de indruk heeft dat de informatie doorgespeeld wordt naar de gevangenis.

Als vijfde punt van verbetering kan men het tekort aan informatieverstrekking aanpakken, aangezien de familieleden vaak in het ongewisse worden gelaten en het op de hoogte zijn een van hun grootste noden is. Men kan bijvoorbeeld bij het eerste bezoek een folder uitdelen dat kan dienen als handleiding en waarin men kan ontdekken wat de huisregels en de courante procedures zijn over bijvoorbeeld het betreden van de gevangenis of het meebrengen van een geschenk. Wanneer alles duidelijk is, zullen de bezoekers zich ook meer op hun gemak voelen en zullen vele frustraties vermeden worden.

Uit internationale literatuur blijkt tenslotte dat een groot aandeel van de gevangenen geen of zelden bezoek ontvangt. Onderzoek zou aan deze groep familieleden ook aandacht moeten besteden om de oorzaak na te gaan waarom ze niet op bezoek gaan. Deze resultaten kunnen dan doorgespeeld worden aan het beleid, waardoor maatregelen kunnen genomen worden om deze populatie aan te zetten om de banden met de gedetineerde te onderhouden. Zoals eerder vermeld heeft dit zeer positieve gevolgen voor het welzijn van de gedetineerde, de familie en de gemeenschap doordat het risico op recidive beperkt kan worden.

Deze aanbevelingen moeten op hoger politiek niveau gerealiseerd worden. De individuele gevangenen kunnen hun huisreglement wel aanpassen, maar de zorg en de aanpak voor de familieleden zou een verantwoordelijkheid van de gemeenschappen moeten zijn. De politieke verantwoordelijken zouden doelstellingen moeten vooropstellen die verkregen zijn uit wetenschappelijk onderzoek. Een sociale investering in het welzijn van de naastbestaanden brengt zoals reeds vermeld veel positieve gevolgen met zich mee.

6. Bibliografie

Aertsen, I., Beyens, K., Daems, T., en Maes, E. (Eds.). (2010). *Hoe punitief is België?*, Panopticon Libri, Antwerpen, Maklu, 224.

Arditti, J. A. (2002). Families and incarceration: An ecological approach, *Families in Society - The Journal of Contemporary Human Services*, 86(2): 251-260.

Arditti, J. A. (2003). Locked doors and glass walls: Family visiting at a local jail, *Journal of Loss & Trauma*, 8(2): 115-138.

Arditti, J. A., Lambert-Shute, J. en Joest, K. (2003). Saturday morning at the jail: Implications of incarceration for families and children, *Family Relations*, 52(3): 195-204.

Bijleveld, C.C.J.H. (2005). *Methoden en technieken van onderzoek in de criminologie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 229.

Billiet, J. en Waege, H. (eds.) (2010). *Een samenleving onderzocht: Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*, Antwerpen, De Boeck, 390.

Christian, J. en Kennedy, L.W. (2011). Secondary narratives in the aftermath of crime: Defining family members' relationship with prisoners, *Punishment & Society*, 1(1): 113-121.

Christian, J., Mellow, J., en Thomas, S. (2006). Social and economic implications of family connections to prisoners, *Journal of Criminal Justice*, 34(4): 443-452.

Chui, W. H. (2010). Pains of imprisonment: Narratives of the women partners and children of the incarcerated, *Child and Family Social Work*, 15(2): 196-205.

Cunningham, A. (2001). Forgotten families: The impacts of imprisonment, *Family Matters*, 59: 35-38.

Dallaire, D. H. (2007). Incarcerated mothers and fathers: a comparison of risks for children and families, *Family Relations*, 56(5): 440-453.

Decorte, T. en Zaitch, D. (red.) (2010). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven, Acco, 574.

Dirkzwager, A., Nieuwbeerta, P. en Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1): 21-41.

Ensminger, M. E., Green, K.M., Juon, H.S. en Robertson, J.A. (2006). Impact of adult sons' incarceration on African American mothers' psychological distress, *Journal of Marriage and Family*, 68(2): 430-441.

Estrin, A. (1995). Strengthening inmate-family relationships: Programs that work, *Corrections Today*, 57(7): 116.

Ferraro, K. J., Johnson, J.M., Jorgensen, S.R. en Bolton, F.G.Jr. (1983). Problems of prisoner's families: the hidden costs of imprisonment, *Journal of Family Issues*, 4(4): 575-591.

FOD Economie – Statistics Belgium (2012). Geraadpleegd op 18 april via <http://statbel.fgov.be/>.

Freudenberg, N., Daniels, J., Crum, M. et al. (2008). Coming home from jail: the social and health consequences of community reentry for women, male adolescents, and their families and communities, *American Journal of Public Health*, 98(1): 191-202.

Harman, J. J., Smith, V.E. en Egan, L.C. (2007). The impact of incarceration on intimate relationships, *Criminal Justice and Behavior*, 34(6): 794-815.

Hairston, J. C. F. (2002). Prisoners and families: parenting issues during incarceration. From Prison To Home Conference: 42-54.

Irwin, J. En Owen, B. 'Harm and the contemporary prison' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 94-117.

Jennings-Pinkerton, L. (2008). A voice and a helping hand: An exploration of support organizations for older inmates and their families, *Gerontologist*, 48: 213.

Kiser, G.C. (1991). Female inmates and their families, *Federal Probation*, 55(3): 56-63.

Kjellstrand, J. M., Cearly, J., Eddy, J.M. en Foney, D. (2012). Characteristics of incarcerated fathers and mothers: Implications for preventive interventions targeting children and families, *Children and Youth Services Review*, 34(12): 2409-2415.

Klein, S. R., Bartholomew, G.S. en Hibbert, J. (2002). Inmate family functioning, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(1): 95-111.

Liebling, A. en Arnold, H. (2004). *Prisoners and their moral performance. A study of values, quality, and prison life*, New York, Oxford University Press, 549.

Liebling, A. en Maruna, S. 'Introduction: the effects of imprisonment revisited' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 1-33.

Maso, I. en Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*, Amsterdam, Boom, 146.

Mason, J. (1996). *Qualitative researching*, Londen, Thousand Oaks, 180.

Massoglia, M., Remster, B. en King, R.D. (2011). Stigma or separation? Understanding the incarceration-divorce relationship, *Social Forces*, 90(1): 898-924.

McKenry, P.C. en Price, S.J. (1994). *Families and social change: coping with stressful events*, Thousand Oaks, Sage Publications, 346.

Murray, J. 'The effects of imprisonment on families and children of prisoners' in Liebling, A. en Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*, William Publishing, Portland, 442-464.

Naser, D. L. en Vischer, C.A. (2006). Family members' experiences with incarceration and reentry, *Western Criminology Review* 7(2): 20-31.

Novero, C. M., Booker Loper, A. en Warren, Janet I. (2011). Second-generation prisoners: Adjustment patterns for inmates with a history of parental incarceration, *Criminal Justice and*

Behavior, 38(8): 761-778.

Petersilia, J. (2003). *When prisoners come home. Parole and prisoner reentry*, New York, Oxford University Press, 278.

Rocque, M., Bierie, D., en MacKenzie, D.L. (2011). Social bonds and change during incarceration: Testing a missing link in the reentry research, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(5): 816-838.

Rosi, E. (2011). Mothers in prison: Between the public institution and private family relations, *Child & Family Social Work*, 16(1): 12-21.

Segrin, C. en Flora J. (2001). Perceptions of relational histories, marital quality, and loneliness when communication is limited: An examination of married prison inmates, *The Journal of Family Communication*, 1(3): 151-173.

Seiter, R. P. en Kadela, K.R. (2003). Prisoner Reentry: What works, what does not, and what is promising, *Crime & Delinquency*, 49(3): 360-388.

Sharp, S. F. en Marcus-Mendoza S.T. (2001). It's a family affair: Incarcerated women and their families, *Women & Criminal Justice*, 12(4): 21-49.

Snyder, Z. K. (2009). Keeping families together: The importance of maintaining mother-child contact for incarcerated women, *Women & Criminal Justice*, 19(1): 37-59.

Sykes, G.M. 'The pains of imprisonment' in Sykes, G.M. (1958). *The society of captives: a study of*

maximum security prison, Princeton University Press, Princeton, 63-78.

Turney, K., Schnittker, J. en Wildeman, C. (2012). Those they leave behind: Paternal incarceration and maternal instrumental support, *Journal of Marriage and Family*, 74(5): 1149-1165.

Vanhaelemeesch, D. en Vander Beken, T. (2012). 'Electronic monitoring: convict's experiences in Belgium', in Cools, De Ruyver, B. Easton, M., e.a. (eds.) (2012). *Social conflicts, citizens and policing*, Antwerpen, Maklu, 78.

Vischer, C. A. (2003). Transitions from prison to community: Understanding individual pathways, *Annual Review of Sociology*, 29(1): 89-113.

Visher, C. A. en O'Connell, D.J. (2012). Incarceration and inmates' self perceptions about returning home, *Journal of Criminal Justice*, 40(5): 386-393.

Wiatrowski, M.D., Griswold, D.B. en Roberts, M.K. (1981). Social control theory and delinquency, *American Sociological Review*, 46(5): 525-541.

William, B. D. en Daniel, D.P. (2008). Inmate social ties and the transition to society: Does visitation reduce recidivism?, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45(3): 287-321.